

Podgorica

Split

Beograd

Sarajevo

APRIL

MAJ

OKTOBAR

NOVEMBAR

SERIJA REGIONALNIH EKSPERTSKIH KONFERENCIJA 2016.

JEZICI I NACIONALIZMI

KONFERENCIJA #3: BEOGRAD

Centar za kulturnu dekontaminaciju (CZKD), Birčaninova 21

05. OKTOBAR, 18H

PRVI DEBATNI KRUG:
"Ko kome krade jezik?"

06. OKTOBAR, 18H

DRUGI DEBATNI KRUG:
"Ideologija ispravnog jezika"

UČESTVUJU: Ksenija Rakočević, Ivan Čolović, Boban Arsenijević, Nikola Vučić, Vuk Perišić i član radne grupe projekta "Jezici i nacionalizmi" prof. dr Ranko Bugarski

MODERIRA: Dr sc. Snježana Kordić

Projekat realiziraju:

Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

Projekat su omogućili:

Allianz
Kulturstiftung

DRUGI DEBATNI KRUG, CZKD, 06/10/2016

Učestvuju:

Ksenija Rakočević (CG)
Ivan Čolović (SR)
Boban Arsenijević (SR)
Nikola Vučić (BiH)
Vuk Perišić (HR)

Član Radne grupe projekta Jezici i nacionalizmi:

Ranko Bugarski (SR)

Moderatorka:

Snježana Kordić (HR)

SNJEŽANA KORDIĆ: Dobro veče.

Kao i jučer, naš razgovor večeras u prvih sat i pol odvijaće se između sudionika na podiju, nakon toga slijedi kratka pauza, a poslije nje vi dobivate priliku da se uključite, da postavljate pitanja, na koja ćemo mi odgovarati.

Tema večerašnje debate je „Ideologija ispravnog jezika“. Možda se pitate – gdje je tu ideologija? Zar nije najnormalnija stvar gledati što je ispravno u jeziku, a što je neispravno? Pa tako su nas učili već i u osnovnoj školi. I danas nam u medijima stalno govore da pazimo na ispravno i neispravno u jeziku, jer to je, kažu, njegovanje jezika. To je borba za očuvanje jezika i pisma i jezične kulture.

Današnja debata pokušat će osvijetliti dva problema u vezi s tim. Jedan je da su umjetne regulative odozgo ne samo nepotrebne već i suprotne funkcioniranju jezika, jer jezik ima samoregulativu koja se odvija automatski, stalno, kroz govorenje svih kojima je to materinski jezik. Drugi problem koji ćemo pokušati osvijetliti jeste proces po kom se, u situacijama kada se neke riječi proganjaju pod izlikom da nisu domaće, da dolaze iz drugog naroda, time u stvari uvježbava nacionalizam, jer se ljudi trenira da u svakodnevnoj akciji govorenja izbor riječi podrijeđuju misli – „ova riječ je dobra jer dolazi iz mog

naroda, a ova riječ je loša jer dolazi iz drugog naroda“. Time se ljudima perfidno utiskuje u svijest poruka – moj narod je dobar, a drugi narod je loš.

O ideologiji ispravnog jezika govorit će nam sada lingvist Boban Arsenijević.

BOBAN ARSENIJEVIĆ: Zahvaljujem, Snježana.

Tema je „Ideologija ispravnog jezika“. Ključna reč u naslovu jeste ova reč „ispravno“. Na šta se odnosi reč „ispravno“? Ona se obično, kada je jezik u pitanju, koristi da se ukaže na ono što smatramo da pripada standardnom jeziku. Ono što pripada standardnom jeziku je ispravno, a kada odstupamo od njega, onda govorimo neispravno ili nepravilno.

Učestvovao sam u više debata vezanih za ovo pitanje. Kao što često biva kada čovek učestvuje u debati, nakon toga ima priliku da čuje razna "svoja" mišljenja koja nikada nije imao, niti je ikad iskazao, ali koja mu se zatim pripisuju. Voleo bih zato da sada krenem od onoga što ne mislim, niti tvrdim, a to je da nam nije potreban standardni jezik.

Nikad nisam rekao da nam nije potreban standardni jezik. Bilo bi zanimljivo probati živeti bez standardnog jezika, međutim, bojam se da ne bi bilo moguće. Reći da nam nije potreban standardni jezik je otprilike kao reći da nam nije potrebna politika. Možda nismo zadovoljni njome, ali politika će se javiti svaki put kada se u jednoj zajednici okupi dovoljno veliki broj ljudi da među njima kreće ona interakcija iz koje kreće politika. Isto tako, standardni jezik će se sam pojaviti u svakoj situaciji u kojoj veći broj ljudi bude upućen na uzajamnu komunikaciju.

Razlog zašto će se javiti standard je nešto što se lepo nadovezuje na jučerašnji razgovor. A to je da je jezik sklon varijaciji i da kada broj govornika jednog jezika - šta god to jezik bio, a kako je teško to definisati - dostigne neki veći broj, počinje da biva primetno da ljudi ne govore na potpuno isti način i javlja se potreba za prilagođavanjem. I onda se ljudi, koji su uvek kooperativni, kao što su prepoznali i objasnjavali mnogi lingvisti i filozofi jezika, u svojoj kooperativnosti ljudi se trude da jezik koriste na takav način da će ih drugi učesnici u komunikaciji dobro razumeti. Ti drugi učesnici u komunikaciji opet se trude da što više izađu u susret i da ponekad razumeju i ono što nije deo njihovog govora u nekoj užoj govorničkoj situaciji. Tako nastaje standardni jezik. Tako nastaje naddijalekatski jezik. Tako nastaje jezik čija je svrha da

prevaziđe varijaciju, da prevaziđe činjenicu da ljudi u većim zajednicama ne govore potpuno isto i da omogući komunikaciju među njima.

Dakle, standardni jezik nam je potreban, neophodan, a sve da ga i ne želimo, to bi bio samo naš problem jer bi se on svakako sam javljaо u situacijama o kojima sam govorio.

Pitanje koje je važnije jeste – šta je standardni jezik? Kakav treba da bude standardni jezik? Kako o njemu treba govoriti? Prva stvar je ova reč „ispravno“, koja u sebi nosi vrednosni sud, pa i više od vrednosnog suda, i koja nema mesta u govoru o jeziku, bilo o standardu, bilo o dijalektu, a ako i ima mesta, onda je to na jedan sasvim drugačiji način u koji ne bih sada ulazio, a koji je predmet proučavanja gramatike.

Međutim, sada bih se pozabavio time kakav treba da bude standardni jezik. Pre svega, logično je i dobro da standardni jezik bude što bliži svim varijetetima, svim varijantama, svim dijalektima, svim govorima koje nalazimo u okviru te zajednice nad kojom se on uspostavlja. Dakle, on treba da bude što lakše naučiv što većem broju članova zajednice, to je veoma važno, inače bismo mogli da uzmemo francuski standardni jezik kao standardni jezik u našoj državi, iako ga niko od nas kod kuće i u porodici i u nekom užem krugu prijatelja ne govari, ali da to bude standardni jezik. Nećemo ga uzeti zato što je predaleko od svega onoga što smo naučili i što koristimo u svakodnevnom životu, zato nam je potrebno nešto bliže, nešto lakše naučivo.

Standardni jezik treba da bude takođe dovoljno fleksibilan i dovoljno dinamičan da se menja zajedno s promenama u društvu, da kada društvu, kada toj zajednici koja ga koristi zatreba nekakav drugačiji jezik, kada mu zatrebaju neke nove strukture, neke nove reči, on bude u stanju da ih obezbedi, bilo tako što će ih pozajmljivati iz drugih jezika, bilo tako što će graditi nove reči, bilo tako što će graditi nove strukture, ali on mora da bude u stanju da to obezbedi.

Zašto govorim o tome? Zato što vrlo često u razgovoru o standardu ili o normi u jeziku postoji jedan atavistički sentiment koji kaže – standard, norma, to je nešto kako se nekad govorilo, kako su naši stari, kako su neke sede glave, mudre glave nekad odredile da treba da bude i od tada se taj standard kvario. Svi smo ga kvarili. Danas ga kvarimo sve više jer ne pričamo tako kako se pričalo nekad.

To je pogrešan način razmišljanja. Jezik se menja, on se ne kvari. On se menja zato što se menjaju potrebe za komunikacijom, za sadržajem te komunikacije, za prirodom jezika.

Još jedna osobina standardnog jezika je da je on prevashodno prilagođen zvaničnoj upotrebi, formalnoj upotrebi i da se najviše za nju vezuje, dakle, upotrebi u novinama, u administraciji, u politici, u medijima, u nauci, ali ne samo tu. Vrlo je zanimljivo stanovište nekih lingvista, uključujući i Snježanu Kordić, da zapravo moramo imati i standard u drugim domenima upotrebe, da je i u kolokvijalnom jeziku potreban nekakav standard. To će biti drugačiji standard, on neće imati iste ideale, neće težiti istim ciljevima, ali će postojati kao nešto što ponovo omogućava komunikaciju ljudima koji inače govore međusobno različitim varijetetima.

Sada bih se opet vratio na ispravnost kao kriterijum. Ta ispravnost je nešto što možemo vezati i za pravni diskurs jer tamo gde postoji ispravnost postoji i kršenje te ispravnosti, a tamo gde postoji kršenje ispravnosti, tamo postoji i kazna. U velikoj meri diskurs preskriptivizma, odnosno lingvista koji smatraju da standard ne treba da nastaje sam, već da on treba da bude propisan od strane lingvista, da lingvisti treba da sednu i kažu – evo, ovo će ovako od sada biti standard i svi moraju da pričaju tako. U tom diskursu postoji mnogo elemenata potrebe za kaznom. Onaj ko odstupa od standarda treba da bude kažnjen, treba da se spreči, treba da se spreči da on menja, ugrožava, kvari jezik kojim govori i vodi ka njegovom nestajanju. Uvek postoji ta priča o kojoj smo i juče pričali, da postoji pretnja da će jezik nestati.

Hteo bih da ukažem ovde na jednu važnu stranu standarda. Onaj ko govori standardom, ko dobro koristi standard, on je u mnogim komunikativnim situacijama, naročito u onim koje društvo više vrednuje, u prednosti u odnosu na druge govornike. Što bolje koristite standard, to ćete bolje ostvariti rezultate, steći ćete prednost, steći ćete ugled. Na kraju krajeva, postoji istraživanje u psihologiji koje pokazuje da ljudi koji atraktivno izgledaju bivaju uspešniji u komunikaciji. Ljudi koji dobro koriste standard bivaju još mnogo uspešniji. Dakle, oni već imaju jednu veliku prednost. Oni ljudi koji ne koriste dobro standard, dakle, u odnosu na njih imaju nedostatak, već su kažnjeni. Ta potreba za dodatnim kažnjavanjem meni liči na nešto što i pravo zabranjuje, a to je da nekom dva puta bude suđeno i da dva puta bude kažnjen za isti prekršaj, a da pritom u ovom slučaju to i nije prekršaj.

Dakle, naročito sam osetljiv na tu priču o osudi onih ljudi koji odstupaju od standarda. Voleo bih isto da malo porazgovaramo o razlozima zašto bi neko odstupao od standarda. Dakle, kada neko u situaciji u kojoj od njega očekujemo da govori standard ne govori standard ili ne piše standardom, zašto se to tako desilo? Postoje različiti mogući razlozi.

Jedan od mogućih razloga je da svi mi u različitim domenima jezika, u sintaksi, morfolojiji, semantici, fonologiji, načinu izgovaranja, fonetici, imamo veći ili manji kapacitet za usvajanje te dimenzije jezika. Taj spektar je jedan kontinuum koji kreće od nečega što se može nazvati deficitom, dakle, što se može nazvati nedostatkom, kognitivnim ili motoričkim nedostatkom, u jednom aspektu jezika, pa seže do izuzetno visokog stepena talenta, brzine usvajanja i veštine baratanja tom dimenzijom jezika. Dakle, ponekad neko ne koristi standard ili odstupa po nekoj dimenziji standarda zato što ima kognitivni ili motorički deficit. Da li ga zbog toga treba kazniti? On je već donekle kažnjen time što su drugi korisnici jezika u prednosti u odnosu na njega.

Drugi razlog zašto neko može odstupati od standarda jeste da je u vreme usvajanja jezika bio nedovoljno izložen standardu, rastao je u sredini gde nije bio izložen onim medijima u kojima se koristi standard, bio je u sredini koja govori dijalektom dalekim od standarda i nije imao prilike da ga usvoji na odgovarajući način i kada je odrastao nije više bilo mnogo prostora za menjanje. Opet ne vidim krivicu.

Najzad, ponekad to odstupanje od standarda dolazi od jedne nesigurnosti u ponašanju u zvaničnim situacijama. Ima dosta ljudi koji su prosto u zvaničnim, u formalnim situacijama, koje zahtevaju standard, već nesigurni zato što su se u njima našli i korišćenje standarda im deluje kao nešto pretenciozno, kao zalaženje u sferu kojoj ne pripadaju. Možemo i dalje da ređamo moguće razloge.

Na kraju, postoji i svesno odbijanje ideološke paradigme ispravnosti i standardnog kod ljudi koji svesno i namerno koriste dijalekat, neki drugi sleng ili neki drugi govor tamo gde ga većina ne bi koristila. I tu ne vidim krivicu.

Mislim da je važno promeniti ugao gledanja na standard, gledati na standard kao na jedan varijetet jezika, na jednu varijantu jezika koja korisniku daje određenu prednost koju je dobro usvojiti, kojom je dobro što bolje baratati, ali čije nekorišćenje ne predstavlja prekršaj, već izbor, stil ili posledicu neke objektivne činjenice.

Završio bih ovaj svoj deo izlaganja time što bih ponovio da nam je potreban standard. Da nam nije potreban, ne bi ni nastao. Možda su nam potrebni i standardi. Potreban je standard koji se neprestano menja i razvija u krugu svojih korisnika i prilagođava potrebama, standard koji se lako uči i koji nema besmislenih pravila ili pseudologičnih pravila. Znate, ta norma o kojoj se stalno priča je opterećena gomilom pseudologičnih pravila. Na primer, u ovoj kampanji „Negujmo srpski jezik“ pojavio se plakat koji kaže: „Ova manekenka, po meni, lepo hoda.“ Onda ga neko ispravlja i kaže: „Da, lepo hoda, ali ne hoda po tebi, nego po stazi.“ Zato što treba reći „po mom mišljenju“, a ne „po meni“. To je onda kao nekome logično. Logično je onome ko traži logiku jezika tamo gde je nema. Onome ko traži logiku jezika u jeziku to je veoma logično. Da nije logično, ne bi brojni drugi jezici imali istu takvu konstrukciju. Na primer, u francuskom se isto tako kaže.

Dakle, potreban nam je standard bez besmislenih pseudologičnih pravila. Potreban nam je standard koji se shvata kao sredstvo, kao prednost, ali čije se kršenje ne smatra prekršajem ili zločinom. Samim tim, potreban nam je standard koji ne uspostavlja vrednosnu opoziciju prema drugim varijetetima dijalekatskim, slengu ili bilo kojim drugim.

Zahvaljujem se.

SNJEŽANA KORDIĆ: Da. U stvari, Boban je rekao sve što je bitno o standardu.

Ja samo mogu još dodati, na primjer, nešto što je rekla jedna kanadska lingvistica, da parafraziram ovo što je Boban rekao – dobro je imati standard, ali standard nije dobar. Pod ovim „nije dobar“ znači – nemojmo imati taj vrijednosni sud prema njemu kao nečemu uzdignutom, kao nečemu visokom, kao nečemu iznad, jer to automatski prenosimo u stvari na ljude.

Zatim, ono što je rečeno, kako standardne norme ne treba netko dirigirati odozgo, jer u stvari taj čak nema razumijevanja za jezik kad ovakve stvari propisuje – ne može se reći „po“ i slično. Znači da ne zna da je metafora najnormalnija stvar koja funkcioniра u jeziku. Bez nje nema jezika. Metonimija je najnormalnija stvar i tu se radi o onome što je u principu prisutno u svim jezicima svijeta i da u stvari norme u standardu nastaju spontano, automatski od svih nas jer kad govorimo, mi u stvari stalno jezik dorađujemo, pravimo njegova pravila i norme, iako nam to nije cilj.

Dakle, pravila i norme u standardu također nastaju kao što nastaju prečice u parku. Prečica u parku nastaje tako što mnogo ljudi gazi travu po istom mjestu, ali nijedan od tih ljudi nije je gazio s ciljem da napravi prečicu, nego da u konkretnoj situaciji skrati sebi put, da uštedi energiju. Dakle, isto tako nastaju i pravila u jeziku. Još jedna stvar, na primjer, kako je standardni jezik pun varijacija, on ima svoje funkcionalne stilove.

Što je Boban već spomenuo, u standardnom jeziku razlikuje se znanstveni stil, razlikuje se administrativni stil, razlikuje se novinski stil, razlikuje se stil u književnosti i razlikuje se razgovorni stil. Razgovorni stil standardnog jezika postoji, imamo dokaz u svakodnevici, dakle, to nije nešto što treba eventualno napraviti, na primjer, kad mladi ljudi iz Beograda razgovaraju s mladim ljudima iz Bosne i Hercegovine ili Hrvatske ili Crne Gore. Oni sigurno ne razgovaraju međusobno na nekakvom znanstvenom stilu, administrativnom stilu, oni razgovaraju razgovornim stilom. Dokaz da je to standard i da je to stil standardnog jezika je što se međusobno razumiju. Jer, oni dolaze iz toliko različitih regija, kad ne bi bilo tog standardnog razgovornog stila, ne bi mogli tečno razgovarati, a čine to.

Ono drugo što je još Boban spomenuo, to „ispravno-neispravno“, koliko je kod ljudi to prisutno. To je toliko prisutno da je to u principu vjerojatno jedan antropološki problem zato što su istraživači jezika utvrdili da u svim jezičnim zajednicama u svijetu ima ljudi, ima niz ljudi, često pripadnika starije generacije, koji na jezik gledaju pomoću tog pogrešnog „ispravno-neispravno“ kuta, i koji smatraju da jezik propada, ako ne i umire, sudeći po tome kako ga koristi mlađa generacija.

Dakle, s obzirom da je to toliko prisutno kod ljudi, očito nam nešto i antropologija i etnologija o tome može reći, pa je naš sljedeći govornik antropolog i etnolog Ivan Čolović.

IVAN ČOLOVIĆ: Hvala, Snježana.

Dakle, „Ideologija ispravnog jezika“. Jedan antropolog i etnolog, što sam ja ovde večeras, reći će "Mitologija ispravnog jezika". Bar ču ja o tome reći nekoliko reči, nastavljujući u stvari tamo gde sam juče stao, jer kao što postoje mitske naracije o krađi jezika, postoje i mitske naracije o čistom i prljavom u jeziku.

Kao što sam juče pokušao da objasnim, te male mitske naracije o prljavom i čistom, o krađi jezika, jesu epizode, delovi jednog velikog mita o nacionalnom jeziku koji, pak, predstavlja važan element nacionalističkih mitologija koje su ovde oživljene poslednjih decenija i u čijoj smo vlasti i danas. Ali, ja neću sada da dalje objašnjavam ovu teorijsku i metodološku platformu ili okvir u koji ja smeštам ove moje male analize i primere mitova, uključujući i mitove o jeziku.

Umesto toga, ja će vam ponuditi sada jedan stari, ali i dalje aktuelan primer, primer mita o čistoći jezika, koji pokazuje kako taj mali narativ o čistom jeziku može da bude upotrebljen za opravdavanje i legitimaciju nekih izuzetno agresivnih jezičkih politika. Reč je o inicijativi jednog lingviste iz Republike Srpske koji je neposredno pošto je ta republika proglašena, 1992. godine, izašao sa predlogom da bi na teritoriji Republike Srpske trebalo promeniti sve toponime, imena svih geografskih mesta, koji imaju neki turcizam, arabizam ili pridev „bosanski“. Kako je on objasnio, to treba učiniti zato što ti turcizmi i arabizmi Srbe asociraju na zlo, to je njegov izraz, asociraju na zlo, dakle, zato što u tim rečima s turcizmima i arabizmima nema ničega što je u skladu sa srpskom jezičkom i etničkom tradicijom. Ja to citiram manje-više zato da pokažem prvo kako glasi mit, kako glasi naracija, kako glasi tekst.

A sada ćemo reći i kako izgleda praksa koja je na tome zasnovana, kako je ta mitska priča ostala ne samo negde ispričana, nego kako je postala temelj za jednu jezičko-političku operaciju izvedenu u Republici Srpskoj jer je Vlada Republike Srpske prihvatile taj predlog i došlo je do niza preimenovanja toponimije u Bosni. Evo, ja sam ovde zapisao nekoliko takvih primera, iako lista time nikako nije iscrpljena. Skender-Vakuf je, dakle, postao Kneževo. Donji Vakuf je postao Srbobran. Foča je dobila ime Srbinje, ali je ime Foča 2004. godine vraćeno. Nije mi baš jasno zašto, ali vraćeno je. Bosanska Dubica postala je Kozarska Dubica. Bosanski Novi je postao Novi Grad, a Bosanski Brod, Bosanska Gradiška. Bosansko Grahovo, Bosanski Petrovac, Bosanski Šamac i Bosanska Kostajnica ostali su bez prvog dela svojih imena, prestali su da budu „bosanski“. I to je neka vrsta magije kojom su ovi gradovi takoreći isključeni iz Bosne.

E sad, u nekim slučajevima, kad se neko mesto delom našlo u Republici Srpskoj, a delom u Federaciji, došlo je do toga da samo jedan deo promeni ime i da to mesto sad dobije dva imena. To se desilo Bosanskoj Krupi, koja se u delu

koji se nalazi u Republici Srpskoj sada zove Krupa na Uni. Sada bih baš voleo da vidim kako da se u Krupi na Uni peva ona poznata pesma Branka Ćopića „Mala moja iz Bosanske Krupe“, jer u toj pesmi ima raznih rima. Ona, recimo, kaže: „Ej, dečačke uspomene glupe, mala moja iz Bosanske Krupe“. Kako sad ta pesma može da se prevede ili preobradi tako da bude etnički čista i bez ovog bosanskog unutra? Evo, ja predlažem, odnosno ne znam, možda i postoji već neki prevod ili adaptacija ove pesme u skladu s ovakvom jezičkom politikom, ali mislim da bi to moglo ovako da glasi: „Menjam ime, a ti se ne zbuni, mala moja iz Krupe na Uni“.

Ja o ovome ne govorim prvi put. Još sam davne 1993. godine reagovao na vesti o ovoj jezičko-političkoj operaciji u Republici Srpskoj. U nedeljniku „Vreme“ tada sam objavio tekst koji sam nazvao "Svi smo mi pomalo Turci" i u kome sam primetio da bi ova promena toponima mogla biti samo prvi korak u toj jezičko-političkoj akciji, lakši korak, da za njim verovatno sledi jedan sledeći, teži korak – promena ličnih imena i da će tu onda doći do interesantnih situacija jer će verovatno, kao dobar primer, predsednik tadašnje Republike Srpske Radovan Karadžić morati da promeni svoje prezime s obzirom da se u njemu nalazi turcizam „karadža“, što znači „crnomanjast čovek“ pa će on verovatno morati da nađe neko skladnije ime, prikladnije predsedniku jedne srpske države. Na primer, kako bi mogao da se zove? Crnković? Ili Crnčević? U svakom slučaju, ne bi mogao da ostane Karadžić.

Isto tako, u znak solidarnosti, predsednik države u kojoj smo tada živeli i koja se zvala SR Jugoslavija bi mogao ili čak morao da promeni svoje prezime. Jer on se prezivao Ćosić. Dobrica Ćosić bi, znači, takođe morao da promeni prezime jer „ćoso“, kao što svi znamo, znači „čovek bez brade“. On bi morao sad da potraži neko prikladno srpsko prezime. Ja sam razmišljao koje bi prezime on mogao da nađe. Mislim da nije loše Dobrica Bezbradica, jer i zvuči dobro.

Sad dolazimo i do autora ove inicijative, lingviste koji je sve ovo predložio u stvari, a Vlada Republike Srpske prihvatile jer njegovo ime je Radoslav Unković. I u njegovom prezimenu se nalazi jedno neprijatno tursko „unk“, što znači „prednji“. I on bi, dakle, morao da se oslobodi, kako god zna, kao dobar Srbin i pre svega kao čovek koji je predložio takvu jednu značajnu rodoljubivu čistačku jezičku operaciju i da se, na primer, zove Prednjaković ili Predić.

Tekst sam završio napomenom da bi i moji prezimenjakovići u Republici Srpskoj, dakle Čolovići, takođe morali, kao dobri Srbi, da promene svoja

prezimena. Jer i u našem prezimenu ono „čolo“ je turcizam i znači „čovek koji ima pola ruke, koji je invalid“, u stvari.

Naravno, ja ovo iznosim zato što je reč o vrlo eklatantnom, ilustrativnom primeru kako se od jezičkog prelazi na etničko čišćenje i kako ovi mitovi o čistom jeziku ne samo da mogu nego upravo služe za to da se opravdaju i da se u delo sprovedu politički projekti, u ovom slučaju i vojni, čišćenja teritorija radi stvaranja etnički homogenih država. Dakle, zbog toga su ovi primeri interesantni, ne samo kao bizarni ili za priču i anegdotu zanimljivi, nego zato što nas oni upozoravaju da iza ovakvih operacija - kojima se, eto, možemo smejeti i ja u stvari mislim da je u ovom slučaju smeh zdrav i pokazuje jedan odnos prema ovim stvarima, jedno odbijanje da se ove stvari ozbiljno shvate - leže ozbiljne namere te da o njima treba shodno tome i ozbiljno razmišljati.

SNJEŽANA KORDIĆ: Da.

Sva istraživanja pokazuju povezanost jezičnog čišćenja i nacionalizma, da jezično čišćenje širi nacionalizam i doprinosi njegovome jačanju. Lingvistima je, međutim, poznato da nikad nije postojao nekakav čist jezik, da nijedan jezik nije čist i lingvisti znaju da čišćenje jezika mogu zastupati samo lingvistički neobrazovane osobe. Tako da je tragično to što su u ovdašnjim državama često baš lingvisti nosioci jezične politike čistoće jezika, jer time se oni odriču svoje struke, time se oni odriču znanstvenog pristupa, time se odriču i istine, u službi nacionalizma.

Mislim da bi se na ovo izlaganje sada jako dobro nadovezao gost iz Hrvatske, prevodilac i publicista Vuk Perišić, koji nam je već jučer počeo govoriti o svojim iskustvima u vezi s ideologijom ispravnog jezika, pa danas može nastaviti.

VUK PERIŠIĆ: Hvala.

Savršeno je Snježana u pravu kada kaže da je politika jezične čistoće pogrešna, da ima zlokobne posljedice, da je pokušaj stvaranja etnički čistog jezika nemoguć i znanstveno neopravдан. Međutim, kakva god bila stvarna stvarnost, nacionalisti su stvorili svoju drugu stvarnost koja, nažalost, funkcionira. Dakle, kada mi govorimo o tim problemima, mi govorimo o onome kako bi stvari trebale biti. A kakve su stvari doista? One su drukčije i modeli funkcioniraju, nacionalistički modeli, ne samo jezika.

Ja ču sada pokušati da nađem stanovito razumijevanje za nacionaliste. Oni to čine, zato što oni nemaju izbora. Kultura i jezik su njihovi najvažniji mediji, oni tamo postoje. Postoje jer nacionalizam je, sam po sebi, jedna fikcija koja može da se ostvaruje samo u fiktivnim sferama, kao što je u apstrakcijama poput kulture, a jezik je neka vrsta tanane veze sa stvarnošću koja je nationalistima potrebna i zato ga stavlju pod kontrolu. Oni nemaju drugoga izbora. Zašto? Ako polaze od pogrešne ali svima nama znane prepostavke da je jezik konstituens nacije, onda se oni ne mogu odreći svoga konstituensa. Oni ga moraju ne samo isticati kao tvorbeni element nacije, nego i staviti pod kontrolu. Kada posežu za preskriptivizmom i purizmom, oni čine obranu vlastite suštine i vlastitog opstanka, što im, kao što znamo, zapravo uspijeva.

Sada govorim o svim istočnoeuropskim nacionalizmima jer su obrasci slični. Dok su težili samostalnim državama, koristili su kulturu da bi taj svoj zahtjev opravdali. Kada su se dokopali države, uzeli su državni aparat da bi mogli provoditi svoju kulturnu politiku, jer kulturna politika je suština nacionalizma. Nacionalizma nema bez kulture, nema bez nacionalne književnosti, nacionalne historije, ona tu postoji, nigdje drugde ne postoji. Vi morate ljudi uvjeriti u tu fikciju, a kako ćete ih uvjeriti nego kroz uporno ponavljanje historijskih mitova i historijskih laži i onoga svega što je lijepo upakovano u nacionalne kulturne institucije koje žive na budžetu itd. Dakle, to su oni. Oni su jezik. Oni su preskripcija. Oni su purizam. Oni su i vlast i to je poluga vlasti koje se ne odriču.

Lako ćemo se mi složiti da je jezik komunikacijsko sredstvo i da ima svoj život i da treba da se razvija slobodno, ali nationalistima jezik ne treba kao komunikacijsko sredstvo jer im ne treba ni komunikacija. Oni žele okaminu u kojoj će jezik služiti kao zastava, pored grba i svih simbola, himne, tu je i jezik, onako okamenjen, propisan. To što će umrijeti komunikacija i što će ljudi imati problema s tim jezikom, to je njima sporedno. Bitno je da stvar postoji i da se onda taj jezik regulira. Jasno je da ćemo se složiti o pluralizmu standarda o kojima je govorio Boban i o tome da je dobro da postoji standard ali ujedno je istina da nacionalizma nema bez standarda. Kako će oni pustiti jezik da na miru živi? Pazite, to je jedna strašno sugestivna ideologija. Oni su uspjeli uvjeriti ljudi da naš jezik zapravo nije jedan, nego da ih ima četiri, uspjeli su, dakle, ljudima nametnuti jednu laž i ljudi su većinom prihvatili tu tezu. Moramo da budemo

pošteni prema sebi i da se suočimo sa stvarnošću pa, evo, i pod dojmom zadnjih izbora u Bosni da kažemo da je većina pristala uz sve te teze.

Dakle, ako je nacionalizam uspio da svojom sugestivnošću jednu tako očitu stvar izokrene, šta je tek sa svim drugim suptilnim pitanjima društva, od ekonomije, politike, političkih partija, gdje je prostor za manipulaciju beskrajan i gdje se taj prostor i koristi?

Nadalje, da se vratim na ono, da malo još razradimo onu tezu o smrti komunikacije. Zašto se dokida jezični pluralizam i pluralizam općenito unutar standarda, unutar leksika itd? Pa, dokida se sav pluralizam, prije svega dokinut je etnički pluralizam jer su države težile uspostavi monoetničke... shvatate što želim reći... etničkom čišćenju i progonu. Pa, i politički pluralizam ne funkcioniра jer sve opozicione partije kod nas nisu ponudile nikada u ovih dvadeset pet godina nijedan konkretan sadržaj ni prijedlog, niti su se oduprle vladajućem mainstreamu. Dakle, normalno je da se onda dokida jezični pluralizam.

Međutim tu crnu sliku mi moramo uzeti kao činjenicu, nezavisno od toga kakav moralni stav imamo prema njoj. Kada imamo zlo, mi znamo da je zlo, ali ono postoji. Dakle, nemojmo mi biti preskriptivni prema zlu. Svojim moralnim argumentima ga nećemo dokinuti. Ono je činjenica.

Sada kada imamo tako ružnu situaciju, moramo se malo zapitati šta dalje. Kakva će nam biti budućnost s takvim lošim prepostavkama? Kakva će konkretno biti budućnost jezika? Prisjećam se, Boris Buden, poznati hrvatski publicist i prevodilac koji živi u Berlinu, u jednom tekstu koji sam nedavno čitao, kaže da polako umiru i francuski i njemački, dakle, jezici bez kojih je nekadašnja evropska kultura nezamisliva. Oni, dakle, polako umiru, pa će vjerojatno i ovaj naš jezik polako odumrijeti, pod pritiskom engleskog i pod pritiskom globalizacije.

Recimo, Buden kaže da se od ukupnog broja prevedenih djela u svijetu, preko 80% prevodi s engleskog. U onih 20% su stali veliki jezici poput francuskog, španjolskog, ruskog i njemačkog. Dakle, trend je očit da će jednoga dana, ja bih volio da se to dogodi u ime nekakvog jedinstva čovječanstva, engleski postati stvarni esperanto i da će se, nezavisno od svakodnevnoga vernakulara koga ljudi u kući govore, početi učiti već u predškolskoj dobi te da će ono bogatstvo svih mogućih svjetskih jezika ostati jedna uspomena jer komunikacijske potrebe svijeta i tehnologije i nama još nezamislivih situacija koje će doći s razvojem u budućnosti nameću tu potrebu da svijet ima jedan

jezik. To je možda žalosno, ali će za izvjesno vrijeme i nacionaliste ostaviti na cjedilu da su bušili rupu u vodi sa svim tim. Jer koliko god je nacionalizam moćan, koliko god je on uspio unakaziti stvarnost, stvarnost i život ga nekako uvijek negdje na kraju sačekaju i prevare.

Jasno, u međuvremenu život prođe, prošlo je već dvadeset šest godina kako živimo u tome, ali u tom sveopćem pesimizmu ja sam pokušao da, kao pesimist, nađem neki tračak svetla u tomu što će na koncu jedan taj mali jezik biti smanjen na još manje jezike. Jer čitav će taj trud biti besmislen u kontekstu svjetske jezične situacije. Hvala.

SNJEŽANA KORDIĆ: Vuk je koristio izraz „crno zlo“ i ja mislim da nam je potrebno svjetla. Ja bih predložila da u to „crno zlo“ naš lingvist Ranko Bugarski unese malo svjetla lingvistike.

RANKO BUGARSKI: Težak zadatak.

Posle ovih vrlo zanimljivih, lepih i inspirativnih izlaganja, meni, čini mi se, nije baš mnogo toga ostalo od onoga što sam mislio i sâm da kažem, ali ću izdvojiti ipak dve-tri osnovne misli. Pre svega, pokušaću da podrijem tu ideju ideologije ispravnog jezika tako što ću izneti ocenu da nema jezika, jezičkog varijeteta, žanra, stila pisanog ili govornog jezika koji je ispravan uvek, svuda, u svakoj situaciji i za svakoga. To je jedan skoro bi se moglo reći neformulisani ili implicitni mit koji стоји, pošto smo već govorili o mitovima, iza svega ovoga. Naime, uzdiže se nekakav ideal ispravnog jezika i sad svi treba da govorimo ispravno i bićemo srećni, ko ne govorи ispravno biće kažnjen, kao što smo malopre čuli.

Umesto toga, ja bih izneo pred vas ili predložio vašoj pažnji ideju ne o najboljem jeziku, nego o najbolje izabranom jeziku. Mislim da je to jedna važna poenta. Naime, treba prema situaciji, prema govornicima, prema cilju komunikacije, prema situaciji u kojoj se odvija komunikacija, prema mediju govorenom ili pisanom u kojem se odvija ta komunikacija, birati ono što najbolje odgovara svemu tome, dakle, birati od ukupnih jezičkih sredstava ono što odgovara određenoj situaciji. Kao što se može preterati u takozvanoj neispravnosti u upotrebi jezika, može se isto tako preterati u ispravnoj upotrebi jezika.

Šta hoću time da kažem? Ako bi, recimo, u nekom akademskom razgovoru, diskursu, učesnici odjednom počeli da se služe neprimerenim sredstvima kao što su vulgarizmi, neki žargonizmi itd, to bi bilo ocenjeno kao neispravno. Ali, na isti način, samo iz drugog ugla, bilo bi neispravno ako bi, recimo, neki političar koji u okviru predizborne kampanje dolazi u neku sredinu i obraća se, recimo, rudarima ili nekim drugim ljudima nižeg obrazovanja, pazeći kako da govori isključivo najprobranijim standardnim i ako može književnim jezikom, jer to je uvek ideal, književni jezik, ne vodeći uopšte računa o tome koliko će ga prisutni razumeti. Pitanje je hoće li oni na kraju prihvati ideje koje on kao političar pokušava da im servira.

Prema tome, to je, između ostalog, i kontraproduktivno, ali je, ja bih rekao, i neispravno, s obzirom na situaciju. Dakle, može se tu grešiti u raznim pravcima. To je prva stvar koju sam želeo da kažem.

Drugo, standard i nestandardni jezički varijeteti. O prirodi standarda i o tome zašto nam je neophodan već smo čuli malopre i tome ne bih sada ništa dodao. Ali, rekao bih da glorifikacija standarda i standardnog jezika ima neizostavno, nekad više, nekad manje, jedno ružno naličje. Koje je ružno naličje glorifikacije standardnog jezika? To što takvo uzdizanje standarda kao obaveznog ideaala svuda i u svaku svrhu baca u zasenak sve ostale nestandardne varijetete i ne samo da ih baca u zasenak, nego su ti nestandardni varijeteti u toj situaciji predmet vrlo ozbiljne diskriminacije.

Ovde insistiram na reči „diskriminacija“ i to bih uporedio onda i s diskriminacijom u drugim domenima života u kojima je diskriminacija lakše uočljiva. Ako kažemo da je, recimo, rasizam diskriminacija prema rasi, to je svima nama vrlo poznato. Ne samo da je poznato, nego je u iole modernim društвima uglavnom prihvaćeno kao nešto loše, nešto u najmanju ruku politički nekorektno, a u ekstremnijim vidovima, naravno, izuzetno opasno po društvo ili više društava. Ili, pomenimo seksizam. To je diskriminacija prema polu. To je takođe jako poznato kao nešto što ne valja, nešto što je opet politički nekorektno, ljudski neprihvatljivo itd. Dodatna teškoća je to što je obično jedan od polova diskriminisan, mislim da znamo koji.

Ima i drugih vidova diskriminacije, ali ja bih skrenuo pažnju sada posebno na diskriminaciju prema jeziku. To u novijim raspravama iz sociologije jezika, psihologije jezika i srodnih disciplina ide danas pod imenom lingvicitam. Dakle,

u istom redu s rasizmom, seksizmom, etnicizmom i ostalim -izmima imamo lingvicizam.

Šta znači diskriminacija prema jeziku? To znači implicitno, a često i eksplicitno negativno ocenjivanje ljudi isključivo na osnovu njihovog jezika i govora. Ti ljudi mogu biti predmet potcenjivanja, ružnih komentara, sprdnje, čega god hoćete negativnog, je li, po raznim dimenzijama, ali ovde, ako se usredsredimo na jezik, govor, varijetet, stil kojim se neka osoba služi i ocenimo to kao nestandardno, kao nešto što odstupa od društveno prihvaćenih normi itd, onda mi tu osobu zapravo ocenujemo kao manje vrednu, kao drugorazrednu, maltene bezvrednog člana društva koga bi trebalo prevaspitavati, upućivati u to kakav treba da bude. Ta je, dakle, diskriminacija prema jeziku vrlo opasna stvar a daleko je manje poznata nego priroda rasizma ili priroda seksizma.

Za ovo do pre tridesetak godina nije postojao, bar u stručnoj literaturi, a pogotovo ne u običnom govoru, opšteprihvaćen termin. Termin lingvicizam je star tek tridesetak godina. Mislim da ga je u opticaj uvela Tove Skutnabb Kangas¹, jedna Šveđanka iz Finske. Uvek moram da se preispitam da li je Šveđanka iz Finske ili je Finkinja iz Švedske, ali mislim da je Šveđanska iz Finske, koja je inače vrlo istaknut autor u ovim domenima, dakle, diskriminacije ove vrste. Ona je dosta pisala i o lingvicidu, dakle, ubistvu jezika i svim tim stvarima, ali naročito o lingvicizmu.

U međunarodnoj literaturi to je već sada dosta uobičajen termin. Ako pogledate „Gugl“, dobićete, recimo, samo na engleskom jeziku, dakle, *linguicism*, dobićete oko petnaest hiljada pogodaka. Ako uzmete srpski lingvicizam, dobićete dvesta, ali i tih dvesta nešto znače. Ipak termin polako ulazi u upotrebu i mislim da to njegovo ulaženje u upotrebu manje-više uspešno počinje da skreće društvenu pažnju na veliku štetnost lingvicizma. A lingvicizam, pogotovo u našim uslovima, mada ne samo u našim, jeste, rekoh, velikim delom posledica ili ružno naličje uzdizanja standardnog, čistog, ispravnog jezika uvek i svuda.

Putem lingvicizma se vrlo izrazito degradiraju drugi ili degradira Drugi s velikim „d“. Predrasuda o jeziku ima koliko hoćete, kao i o mnogo čemu drugom. Negativni stavovi i predrasude o jeziku i govoru Drugog automatski, neizbežno zapravo, samog tog Drugog vrlo izrazito degradiraju. Ja bih rekao da

¹ Tove Skutnab Kangas, *Tove Skutnabb Kangas* (1940), finska lingvistkinja i pedagoškinja.

je to zapravo najgora posledica lingvicionizma, zato što se preko negativnih stavova o jeziku i govoru određene grupacije ili individue zapravo ide direktno na degradiranje te grupacije, odnosno te individue. Drugim rečima, zbog neumerenog i često neumesnog absolutističkog uzdizanja standarda, ko šteti? Štete, dakle, nestandardni oblici jezika, varijeteti, žargoni itd, koji i te kako imaju važnu ulogu u našim životima i našoj komunikaciji.

Što se tiče Srbije, široko je već poznato da postoje krajevi za koje se veruje da se u njima dobro govori i krajevi za koje se veruje da se u njima loše govori. U kojima se dobro govori, a u kojima se loše govori i zašto? Naravno, dobro se govori u krajevima čiji su govor ušli u osnovicu standardnog jezika, tu nema nikakve sumnje. Zato mnogim ljudima izgleda ili, kako se to danas kaže, deluje da ako neko potiče s područja šumadijsko-vojvodanskih govora, da je to dobar govor, to je dobar jezik, to je izvorni, čistiji narodni jezik itd, pa je iz njega iznikao književni jezik i sve to.

Gde se loše govori? Loše se govori, dakle, u krajevima koji su izvan te teritorije, čiji govor nisu ušli u osnovicu standardnog jezika. U slučaju Srbije najizrazitije je to, naravno, kod južne i jugoistočne Srbije. Setite se samo popularnih izreka tipa da je neko „iz Niš“ ili „što bliže Nišu, to gore pišu“ ili „što južnije, to tužnije“. Vi se smejetе, naravno s razlogom. To i jeste smešno, ali je i tužno. To je zbilja tužno. Tužno je ne samo to što neobrazovan svet prihvata takve predrasude bez zadrške i bez propitivanja, nego i to što su nosioci tih predrasuda često upravo ljudi koji bi trebalo sasvim drukčije da gledaju na te stvari. Često su to lokalni učitelji maternjeg jezika, pisci jezičkih savetnika i priručnika, a da ne govorimo o običnom svetu, neobrazovanom, koji prosti upija to, da ne kažem, s majčinim mlekom, lingvističkim mlekom, hajde da tako kažem.

Nedavno sam negde pročitao kako su dve žene mislim iz Vranja doputovale u Beograd na glavnu železničku stanicu i sele u taksi. Sada, taksista ih pita gde će, one kažu gde, jedna od njih pokuša da kaže kojim putem treba da ide. On je dotle već, naravno, čuo nekoliko njihovih rečenica, ali ipak proverava, kaže: „E, odakle ste vas dve?“ One mu kažu: „Iz Vranja.“ „Ha, iz Vranja! I vi ćete meni da govorite kuda da idem? Pa vi ne umete ni da govorite. Nemate padeže.“ To je opet visoko na listi te "narodne lingvistike", kako je ja zovem, *folk linguistics* ili narodna verovanja o jeziku, koja nisu utemeljena ni u kakvom znanju o jeziku, nego najčešće na predrasudama. Dakle, ljudi koji

nemaju sedam padeža ne umiju da govore, je li? To vam je to naličje o kome govorim i koga treba biti svestan.

Pošto sam sad govorio o potcenjivačkom odnosu prema dijalektima, naročito nekim dijalektima, pomenuo bih jedan pozitivan kontraprimer društava, sredine, kulture gde se sasvim drugačije gleda na dijalekte. Najupečatljiviji primer za koji ja znam jeste Norveška, gde je sasvim normalno da se u svim situacijama, osim izrazito formalnim, govor sopstvenim, da kažemo rodnim dijalektom, a samo u strogo formalnim situacijama standardnim norveškim, u jednoj od dve njegove verzije ili u nekoj kombinaciji. Ne samo da se to smatra normalnim, nego se čak ističu kao pozitivni primeri jezičkog ponašanja ti ako neko u javnosti dobro govor svojim dijalektom, dobro ga predstavlja drugima.

Postoje u Norveškoj nagradna takmičenja gde učestvuju govornici različitih dijalekata sa različitih delova državne teritorije i svako od njih na svom dijalektu izgovori neki tekst, ispriča priču, pesmu, kaže ili nešto slično i oni se tako smenjuju. Naravno, pošto tamo ima mnogo dijalekata, kao uostalom manje-više svuda, to onda potraje, je li, ima specijalni žiri koji daje nagrade za najboljeg predstavnika sopstvenog dijalekta. Dakle, ne nagrađuje se uopšte vladanje standardom, književnim jezikom i ne znam šta, nego upravo vladanje dijalektom.

Sada to uporedite, recimo, s izborima reči godine u raznim zemljama, a pogotovo kao kontraprimer na negativnoj strani pomenuo bih ovde „Reč godine“ u Hrvatskoj, reč godine, ali u smislu najbolje hrvatske, nove hrvatske reči godine, drugim rečima, najbolje izmišljene reči. Dakle, u Hrvatskoj danas to ima državnu podršku. Meni je nepojmljivo zapravo da neka iole ozbiljna zemlja, a Hrvatska valjda jeste takva, nagrađuje ljudе za izmišljanje reči. Pa zar nema boljih povoda za nagrađivanje ljudi, čak i ako je jezik u pitanju, nego ko je smislio, iskovao najbolju izvornu hrvatsku - što sad znači novohrvatsku - reč. Čak su za takve reči izmislili i naziv. To su *izmišlenice*. Dakle, nagrađuju se najbolje izmišlenice. E sad, to uporedite, recimo, s ovom ranije pomenutom situacijom u Norveškoj kako razna društva imaju razne sisteme vrednosti. Razne kulture razne stvari izdvajaju kao vredan predmet svoje pažnje i podrške. Time bih za sada zaključio.

SNJEŽANA KORDIĆ: Sljedeći govornik je gost iz Bosne i Hercegovine, televizijski novinar Nikola Vučić.

NIKOLA VUČIĆ: Dobro veče svima.

Danas sam počeo da čitam knjigu govornika Ivana Čolovića, antropologa koji je večeras govorio, i već na samom početku naišao sam na jedno vrlo zanimljivo promišljanje autora. Kaže: „U diskursu balkanskih elita kultura često dobiva svojstva pravog božanstva kome se svi klanjaju, za koju se svi bore u miru, a još više u ratu“. U tom kontekstu, zaista je zanimljiv i naslov ove knjige koji nosi – „Balkan, teror kulture“.

Mislim da večeras mi ovdje govorimo o teroru koji sprovode oni koji bi trebali zapravo da opisuju, a ne da propisuju jezik, o teroru tzv. jezične kulture, o teroru kojeg često nazivaju „njegovanje jezika“. Oni sebe zapravo vole najviše nazivati njegovateljima, čuvarima jezika. Zapravo, zanimljiva je situacija, pa će se vratiti na to, da je dvije godine nakon što je Adolf Hitler došao na vlast u Njemačkoj osnovan državni ured zadužen za njegovanje, za brigu jezika, zvao se "Njemački ured za njegovanje jezika".

E sada, u kontekstu razgovora o njegovanju jezika i o tome što sve se krije pod tim pojmom, važno je spomenuti ono što je profesor Bugarski sjajno primjetio, to je časopis „Jezik“ u Hrvatskoj, recimo, koji također ima vrlo važan utjecaj u Bosni i Hercegovini. On svake godine, kako je rekao profesor, nagrađuje one koji izmišljaju riječi, pa su te riječi već spomenute jučer, to su „vrtolet“, „zrakomlat“, pa nije „touch-screen“ nego „dodirnik“, nije „emoticon“ ili „smiley“ nego „osjećajnik“.

Dakle, kako sam na Facebooku jednom prilikom zapratio stranicu časopisa „Jezik“, oni su čestitali međunarodni dan materinskog jezika Hrvatima, na način da su nabrojali sve ove izmišljene riječi i stavili su u background, u pozadinu, hrvatsku zastavu, šahovnicu i čestitali: "Sretan vam dan hrvatskoga jezika, materinskog jezika." Onda sam ja čitao te riječi, video sam da niti jednu od tih riječi nabrojanih ne razumijem. Mislim, da li je to moj jezik? Šta je to? Izmišljeni neki jezik? Onda sam shvatio zapravo da iza svega toga stoji jedan doista čisti nacionalistički pogled, pogled iza kojeg se krije novac i moć.

Kada sam upisivao fakultet, upisao sam prvo odsjek za jezik, na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. To se tamo zove Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik. Mjesec dana sam, čini mi se, išao na nastavu. Tada sam imao

predmet koji se zvao Pravopis i asistentkinja je nama dala zadatak da do narednog sata pripremimo *PowerPoint* prezentaciju, da hodamo malo po gradu i da vidimo šta je nepravilno napisano po tablama i da to slikamo mobitelom i da napravimo prezentaciju, da pokažemo kolegicama i kolegama kako bi zapravo to trebalo da se napiše. Dakle, da li su nazivi trgovina, da li su reklame, bilbordi napisani pogrešnim jezikom. Kada sam shvatio zapravo šta treba da radim, ja sam pomislio: zašto sam ovo upisao, da li se time trebam bavit sada i narednih pet godina? I ja sam se vrlo brzo prebacio na Odsjek za komparativnu književnost.

Važno je također spomenuti i to da lektori, budući da ja imam iskustva rada u medijima, nešto sam o tome sinoć rekao, doista osakačuju jezik. Naravno, ne rade to svi, ali čini mi se da je uloga lektora u Bosni i Hercegovini prije svega smjestiti onoga koji koristi jezik u jedan nacionalni, odnosno nacionalistički tor, da li je on govornik hrvatske ili bosanske, odnosno bošnjačke ili srpske varijante ili kako oni to zovu govornike različitih jezika i ništa izvan toga se ne smije koristiti. Tako su uvijek tekstovi u kojima bih koristio oblik „Evropa“, a ne „Europa“ bili križani pa bi se to sve onako zacrvenjelo. Ako bih negdje koristio neki oblik, slučajno na primer kažem „oktobar“ umesto „listopad“ reakcija je obavezno bila: "Ne, ti si Hrvat, ne možeš govoriti 'oktobar', kaže se 'listopad'" itd.

Dakle, čini mi se da je u Bosni i Hercegovini taj teror hrvatskih nacionalista koji dolazi iz susjedne zemlje prisutan i upravo zbog toga se najviše na njega i osvrćem večeras. Mit o čistoći jezika, fantastično je govorio antropolog Čolović, zapravo cijela ta jezična kultura, priča o njegovanju jezika, o jezičnoj kulturi, počiva, čini mi se, na jednoj mitologiji o tome da svatko ima svoj jezik, da svaki narod mora imati zaseban jezik, da taj jezik uništavaju oni drugi, pa su hrvatski nacionalisti u Bosni i Hercegovini najviše skloni govoriti o tome da se nad hrvatskim jezikom vrši srpski teror, da iz Srbije dolazi posrbljavanje jezika itd. Onda se sve što se govori u Srbiji pokušava izbaciti, ali ako se izbaci onda ćemo jednostavno biti nijemi, nećemo nikako govoriti jer jedino nam to preostaje, da postanemo, nažalost, hendikepirani. Tako da mislim da je važno da se tome suprotstavljamo i da na neki način prkosimo bespotrebnim, Boban je rekao, nelogičnim pravilima i lektorskim intervencijama. Hvala.

SNJEŽANA KORDIĆ: Iz Crne Gore dolazi nam kao gošća doktorantkinja Ksenija Rakočević, koja će nam sad govoriti o ovoj istoj temi. Dakle, „Ideologija ispravnog jezika“.

KSENIJA RAKOČEVIĆ: Dame i gospodo, dobra noć i od mene, na mom autohtonom crnogorskom jeziku.

Dakle, tema druge noći konferencije „Jezici i nacionalizmi“ jeste „Ideologija ispravnog jezika“. Jako je zanimljiva tema i gotovo jednako zanimljiva kao i tema koja je bila sinoć „Ko kome krade jezik?“. Naime, u samom naslovu vidite dva termina koja su semantički jako opterećena „ideologija“ i „ispravnog“. Po mom mišljenju, donekle bi ovi pojmovi mogli da budu posmatrani kao binarni oponenti jer ne mogu da se sjetim barem niti jedne ideologije koja je u potpunosti bila ispravna, a plus ako sve to spojite s jezikom vrlo lako možemo da dođemo i do purizma, koji jeste jako opasan.

Svi govornici do sada su govorili o čistoti u jeziku koja u određenoj mjeri, pogotovo evo kako je profesor Bugarski pominjao situaciju u Hrvatskoj, gdje se događa, koliko je meni poznato doslovno, što i Nikola pominje sada, cenzurisanje određenih pojmoveva koji ih podsjećaju na srbizme ili su preuzeti, tj. naslijedeni, i postoje kao takvi u jednom jedinom jeziku koji se govori i u Hrvatskoj. Postoji vrlo velika šansa da dođemo do nacizma koji se neće ili ne mora zadržati neophodno samo na nivou jezika. Dakle, iz jezika on može da pređe i u ostale segmente društva.

E sada, ispravan jezik, barem ja tako volim da ga tumačim, jeste onaj jezik koji nam služi kao sredstvo sporazumijevanja, to je ta definicija koju ja volim da dam djeci dok sam radila u osnovnoj školi. Dakle, jezik jeste sredstvo sporazumijevanja. To je ona osnovna definicija jezika koja nas dovodi opet do osnovne funkcije jezika, odnosno komunikativne funkcije, koja treba biti primarna i posmatrana kao takva, međutim, ovdje na Balkanu dolazimo do situacije da se ta komunikativna funkcija marginalizovala, a da je u prvi plan izašla simbolična funkcija jezika koja se prvenstveno očitava u nazivima samih jezika kod nas, a poslije u pravljenju tih razlika koje apsolutno nijesu potrebne.

Naime, kada je situacija u Crnoj Gori u pitanju, vi sada imate jednu sliku gdje se jootovanje poistovjetilo s ideologijom ispravnog crnogorskog jezika i to je proglašeno za jedini ispravan crnogorski jezik. To je postalo mjerilo doze ispravnosti, mjerilo doze domoljublja i, kako je profesor Bugarski pominjao,

dovjelo nas u krajnjoj crti do diskriminacije. Oni koji ne pripadaju ideologiji ispravnog jezika bivaju diskriminisani, pa tako, iako je Ustavom definisano - opet se vraćamo na prava, je li tako? - da su obe varijante, i jotovana i nejotovana, u upotrebi, u udžbenicima za osnovne i srednje škole imate samo jotovane oblike i apsolutnim favorizovanjem jotovanih oblika dolazimo do diskriminacije onih koji, dakle, ne stoje uz ispravan jezik, tj. uz ideologiju ispravnog jezika. A ko stoji iza ideologije i ko od toga profitira? Naravno, stoji vlast.

Dakle, šta je ovdje poenta stvari? Poenta je upravo mitologija ili mitomanija, koja je kod nas jako prisutna. Jezik se, o čemu smo juče i danas govorili i što Snježana već dvadeset godina govori na Balkanu, prikazuje kao jedan dio svetog trostva, odnosno nacije, države, jezika, pa se opet, čuvajući svoj jezik, sada ispravan u svim našim zemljama, dolazi do čuvanja svoje nacije, u krajnjem smislu države, koju nama konstantno neko navodno pokušava da otme, ukrade, odnese, ugrozi i slično.

Ali, pogledajmo sad, govorili smo – jezik je nemoguće ukrasti. Ista je stvar i s državom. Tu dolazi do jedne zamjene teza i proizvođenja neprijatelja države s kojima se nacionalisti veoma dobro i svakodnevno obračunavaju. Dakle, država nije živa. Je li je ikad iko od vas vidjeo na ulici? Ne. Građani jesu, namjerno koristim termin „građani“, jer svi smo mi, nema potrebe da iko zna da li pripadate jednoj ili drugoj nacionalnosti ili se nacionalno ne osjećate, ne definišete, kao što je situacija sa mnom, državu čine građani, a ne države građane. Dakle, nema potrebe sprovoditi bilo kakvu odredbu.

E sada, izvukla sam jedan citat koji vam pokazuje kakva je situacija otprilike dolje kod nas. Pa kaže u skladu s ideologijom ispravnog jezika i jotovanim oblicima: "Crnogorski jezik je izgnanik koji zahtjeva svoje neotuđivo pravo da se vrne doma." Upravo pazite sad ovu genijalnu zamjenu teza. Dakle, crnogorski jezik nije jezik, on je postao izgnanik. On je živ, prepostavljam, ako je negdje bio van svoga doma, neko ga je tamo otjerao, to su zli Srbi, naravno, i sad on mora da se „vrne“, ne „vrati“, nego „vrne doma“, gdje mu je i mjesto.

Onda, pazite dalje, obračun s neistomišljenicima, čime se automatski negira jedna od funkcija jezika, tj. funkcija ujedinjenja, ujedinjujuća funkcija. Citat se odnosi za odsjek na Filološkom fakultetu u Nikšiću, tj. Studijski program za crnogorski jezik. "To je odsjek na kome se ne izučava crnogorski već srpski jezik, đe se ne koriste knjige iz montenegrinstike, već ekavske knjige namijenjene

studentima srbitike." Šta je ovdje problem? Problem je ovo „ekavske“. Dakle, to se ne uklapa u aktuelnu jezičku politiku. Jer vi da biste bili dovoljno veliki domoljub ili rodoljub, ne znam kako se kod nas trenutno zove, morate koristiti isključivo jotovane oblike. Dakle, nije dozvoljena ni nejotovana ijekavica, a kamoli ekavica. I gledajte, sad nemamo dovoljno dobre svoje knjige, nego moramo da uzimamo knjige od susjeda koji su nas potjerali iz doma.

Profesor Čolović je jako zanimljivo govorio o kulturi i stvaranju tih mitova. Kod nas je to pogotovo opasno jer sve naše kulture su jako zatvorene. Znate, postoje otvorene i zatvorene kulture, tj. kulture otvorenog i zatvorenog tipa. Naše su i te kako zatvorene, pogotovo jedna mala kultura kao što je crnogorska, koja nikako i ni po koju cijenu ne smije sebi da dozvoli luksuz da se izoluje i da ostane bez mogućnosti uticaja ostalih kultura.

Kada su u pitanju čistunci u jeziku, ja imam veliku odbojnost prema njima. Ovo što je govorio i Boban: „Ne hoda ona po tebi, nego po asfaltu“ i tome slično. Jer standard jeste neophodan. Međutim, pretjerani čistunci... Ja sam tokom studija uvjek imala otklon prema onim profesorima koji su imali stav – ne smijete reći „s obzirom da“ nego „s obzirom na to da“ jer mislim da je to banalizovanje i dovođenje u neke sfere koje nam zaista postaju i dosadne.

Upravo od te čistoće i ispravnosti jezika, vi dolazite i do ispravnosti kulture uopšte. Naše kulture su podignute na nacionalnim mitovima i nacionalisti se hvataju za glavu ako vi pomenete mit tvrdeći da se to nije desilo, da je to zapravo mit. Pa recimo, imate mit o Kosovu. Jeste li osjetljivi na taj mit? Jeste. I te kako. Ili recimo, mit o hiljadu devetsto osamnaestoj godini? Joj, kako je ta godina aktuelna kod nas dolje. Non-stop je pominjemo.

Gdje nastaje problem? Problem nastaje i u obrazovnom sistemu koji gotovo dogmatski gaji tu ideologiju ispravnog jezika. Mislim da je poenta tu da se temelji na ubijanju bilo kakve drugosti i osjećaju da nešto tu može da se desi što ne mora biti onako striktno i dogmatski.

Naposlijetku, zbilja mislim da je jezik sjajno sredstvo manipulacije, da je to poenta stvari, manipulacija masom, i da se upravo od tog manipulisanja dolazi do one početne teze, da je tu riječ o svetom trojstvu – nacije, države i jezika. E sada, mi smo se poslijednjih godina tako stopili s Hrvatima kada je u pitanju taj osjećaj nacije-neprijatelja, a čim imate zajedničkog neprijatelja, to vam je ono iz matematike, kako bi, minus i plus daje minus, i obratno, minus i minus daje plus, pa je neprijatelj mog neprijatelja moj prijatelj. Vodimo se

hrvatskom logikom, pa kao što oni izmišljaju nove riječi, to radimo i mi. O tome sam govorila juče. Ali, mi idemo korak dalje. Ne znam koja je nagrada kod vas u Hrvatskoj za izmišljenice. Šta je nagrada? Novac?

SNJEŽANA KORDIĆ: Novac, novac, naravno. Država to finansira.

KSENIJA RAKOČEVIĆ: Nije neki veliki.

RANKO BUGARSKI: To je više čast.

KSENIJA RAKOČEVIĆ: To su pravi domoljubi, molim vas. To su pravi domoljubi. Mi smo materijalisti, pa kod nas nagrada za izmišljanje novih riječi jeste fakultet. Na Cetinju. Hvala.

SNJEŽANA KORDIĆ: Sada ćete na redu biti vi da postavljate pitanja, ali prethodno ćemo napraviti jednu kratku pauzu od deset minuta.

(*Posle pauze*)

SNJEŽANA KORDIĆ: Nastavljamo s debatom o ideologiji ispravnog jezika.

Sada ste na redu vi da postavljate pitanja, a mi ćemo odgovarati. Molimo vas da se, kada dobijete mikrofon, predstavite imenom i prezimenom i da pitanja budu kratka i konkretna, do dvije minute. Hvala.

GLAS IZ PUBLIKE 1: Ja sam Mihajlo Ignjatović.

Imam pitanje za Vuka Perišića a potom i za Bobana Arsenijevića.

Vi ste gospodine Perišiću rekli da ste pesimista, ne znam zašto, ali očekujete konačan lep ishod u istorijskim okvirima - da će engleski jezik da prevlada i da potisne sve ostale jezike i da ćemo tako da dođemo u novu eru čovečanstva.

Dok, na primer, Boban Arsenijević nas ubeduje da nema potrebe voditi brigu o jezicima zbog toga što oni imaju unutar sebe samo neki ne znam ni ja kakav mehanizam inherentni koji čini da oni preživljavaju i da mi uopšte ne treba da se brinemo oko opstanka jezika i da je to ne znam iracionalni neki strah koji potiče ne znam odakle.

Hteo bih da vas pitam – možete li između sebe da se dogovorite šta bi od toga bilo istina?

VUK PERIŠIĆ: Pa ne treba da se dogovaramo. Recimo, nema puno protuslovlja između onoga što je rekao Boban i što sam ja rekao. Sve i da postoji protuslovje, pa nek postoji. Zašto bismo se dogovarali? Mislimo različito. Ne moramo propisati budućnost. Možemo imati neke pretpostavke o tome kakva će biti, a to što mislimo različito, utoliko bolje. Svo vrijeme i pričamo o ljepoti različitosti.

GLAS IZ PUBLIKE 1 (nastavak): Dobro, to je lepo, o različitosti, ali ako želimo da utvrdimo istinu, tada samo jedno može da bude istina. Lepo je što imate različita mišljenja.

VUK PERIŠIĆ: U društvenim naukama nema konačne istine i ne možemo težiti...

GLAS IZ PUBLIKE 1 (nastavak): Da li vi odustajete od potrage za istinom, kada ne želite da diskutujete sa svojim kolegom? Ne razumem.

VUK PERIŠIĆ: Ne, svi težimo istini, ali moramo biti svjesni da nikad ne možemo neke fenomene objasniti temeljito i do kraja kao što je jedan plus jedan – dva. Pa čak i jedan plus jedan nisu dva, oni su jedan plus jedan – dva, samo u decimalnom sistemu brojeva, u drugima nisu.

BOBAN ARSENIJEVIĆ: Samo bih jedan detalj. Nije moj stav da ne postoji opasnost od nestajanja jezika. Brojni su jezici postojali i nestali. Moj stav je samo da tim strogim propisivanjem jezika i konzervativnim pristupom, držanjem nekog stanja koje je postojalo u jednom trenutku, uprkos tome da se društvo menja i da se jezik menja, nećemo doprinjeti opstanku jezika, naprotiv.

Juče je Ivan Čolović citirao stav o jeziku, da jezik najbrže nestane kada mu se promeni ime. Je li tako? Mislim da se to može reći malo drugačije. Jezik najbrže nestane onda kada se strogo propiše. To imamo prilike takođe da vidimo u različitim istorijskim slučajevima. Latinski jezik. Naslednici govornika latinskog jezika i danas postoje, samo što govore druge jezike. Upravo je razlog

to što je latinski jezik u jednom trenutku strog propisan i držao se nekog starog istorijskog stanja, umesto da se prilagođava promenama u jeziku.

Dakle, samo hoću da kažem – nećemo spasiti jezik od nestajanja time što ćemo ga čvrsto propisivati i insistirati na držanju tog propisivanja. Naprotiv, ako ima šanse da opstane, opstaće ukoliko mu pomognemo da se menja sa zahtevima vremena.

SNJEŽANA KORDIĆ: Ja bih samo pokazala, baš ono što ste vi pitali direktno, da ne postoji protuslovje između onoga što su rekli njih dvojica jer kod jednog ste istakli: „Rekao je da postoje prirodni mehanizmi u jeziku“, a kod drugog: „Svi prelaze na engleski jezik, engleski jezik će bit jedini jezik“. Tu nema protuslovlja jer ti mehanizmi koji postoje u jeziku, šta je to? Pa to smo mi, govornici tog jezika. Nema nekakva sila, tamo neki jezik iznad nas. Ne, ne, ne, mi smo taj jezik. Dakle, kao što sam rekla na onom primjeru prečica iz parka, mi ga stalno dorađujemo, glancamo, mi ga prilagođavamo potrebama našega suvremenoga života.

Kada u naš jezik pojačano ulaze riječi iz engleskog jezika, to se takođe događa zato što mi to radimo, zato što mi to želimo. Znači, nije tu došao predsjednik Amerike da nam kaže: „Moraš koristiti moje riječi!“ Nije tu sad slučaj da nas ta država nešto tiranizira, nego se mi, govornici, rukovodimo prestižem engleskog jezika. Mi računamo da time što pojačano koristimo engleske riječi pokazujemo koliko smo upućeni u tehnologiju, koliko smo moderni, koliko smo suvremeni, koliko pratimo događanja iz filmske industrije, koliko pratimo sve što je u vezi s kompjutorima, koliko smo kozmopoliti, koliko smo upućeni u čitav svijet. Dakle, to je taj ogromni prestiž engleskog jezika, čijom mi upotrebom, unošenjem tih riječi, računamo da jačamo i svoj ugled u društvu, računamo da ćemo imati veći uspjeh u životu, da ćemo si povećati razne šanse itd.

Tako da, ukoliko se događa da sve ide prema jednom jeziku, to se događa upravo po onome mehanizmu koji je samoregulativa jezika. Taj mehanizam, ta samoregulativa, to smo mi, govornici tog jezika.

GLAS IZ PUBLIKE 1 (nastavak): Gospodin je rekao da se zalaže da deca od osnovne škole i od vrtića počnu da uče engleski jezik, no nije imao u vidu privrednu, ekonomsku ili ne znam kakvu drugu korist. On je imao u vidu neku

višu, uzvišenu ideju humanosti čovečanstva itd. Zbog toga se on zalagao za uvođenje engleskog jezika, znači. To što vi kažete, to je nešto drugo. E sada, znači, po vama, prilagođavanje, ovo što mi pravimo, mi težimo ka tome da se ceo jezik na svetu unificira, je li tako, da se svede ne engleski? Baš ste to rekli.

SNJEŽANA KORDIĆ: Ne, ne, ne.

Mogu li samo reći? Odmah će vam biti jasno. To je kao s onim prečicama u parku. Kad mi to radimo, boli nas briga šta će biti s čovječanstvom, humanizmom i ostalim stvarima. Mi to radimo jer želimo ostvariti svoju konkretnu individualnu korist u sasvim konkretnoj situaciji. Ali, kad puno ljudi radi tu istu stvar, događa se i jedna nemamjeravana posljedica. Ta nemamjeravana posljedica koju mi uopće nemamo u glavi, nije nam to cilj, to je u ovom slučaju, recimo, širenje engleskog jezika.

GLAS IZ PUBLIKE 2: Dobro veče. Ja sam Milovan First. Mislim da je najbolje da se predstavim kao prevodilac češkog jezika.

Voleo bih da čujem vaš komentar na ovo što ću izneti. Meni se čini da u Srbiji, za razliku od nekih drugih zemalja, ja posmatram Češku a mislim da je sličan slučaj i u Hrvatskoj, postoji jedna deregulacija vezana za unošenje novih termina u oblast informacionih tehnologija koja je, po mom mišljenju, stvorila haos. Ne samo da se koriste engleski termini, nego prosto terminologija nije ujednačena.

SNJEŽANA KORDIĆ: Terminologija, to je jedan rubni dio jezika. Kada se, na primjer, testira da li se govornici nekog jezika razumiju s govornicima iz, recimo, nekog drugog dijela, teritorije itd, uopće se ne uzima u obzir terminologija. Jer, podrazumijeva se da je terminologija onaj dio jezika kod kojeg se u stvari ne radi toliko o znanju jezika, nego o znanju svijeta. Vama nije dovoljno da čujete riječ koja je, recimo, skovana na materijalu iz domaćeg jezika, riječ „zaslon“, nije vam dovoljno znati taj jezik, tu riječ, vi morate znati svijet, odnosno predmet, odnosno za šta se vezuje taj izraz. Zbog toga se u testovima međusobne razumljivosti terminologija isključuje jer se kaže: „I govorniku istog tog jezika jednako će biti nepoznati ti izrazi, ukoliko nije iz određene struke“. Znači, kao prvo, raščistili smo da je terminologija nešto što je samo jedan mali uski dio u jeziku.

Sad ovo što ste vi rekli – što se događa s terminologijom? Pa, u Hrvatskoj se događa jedno bjesomučno umnažanje terminologije. I to terminologije koja je kao na domaćem materijalu, koja je zamjenska terminologija za niz izraza iz tehnologije, iz raznih drugih struka, i medicine. Dakle, to je zahvatilo više-manje sve struke, i lingvistiku i svuda. Umnaža se to i ne samo da onda ne stanu kad su strani izraz zamjenili jedanput sa domaćom rječju, nego onda ponovo i tu domaću mijenjaju s novom rječju i to je proces koji je započeo već početkom devedesetih godina i koji je već tada krenuo obuhvaćati riječi koje su bile od domaćeg materijala. Na primjer, riječ „samoglasnik“, ne, znači, „vokal“, nije se radilo uopće o tome, nego „samoglasnik“ je zamijenjen pomoću riječi „otvornik“, a „suglasnik“ pomoću riječi „zatvornik“ itd. Dakle, to je jedna bjesomučna praksa koja doista, ono što ste vi rekli, stvara strašnu zbrku. Lingvisti se uopće više ne mogu razumjeti međusobno, recimo, kad krenu korisiti tu terminologiju, ko šta kaže, o čemu se tu u stvari radi. Dakle, to je, u principu, strašna stvar.

Zašto se u znanosti prelazi samo na engleski jezik? To je proces koji traje već sto godina. Engleski dobiva monopol kao jezik znanosti. Pa to je zato da bi znanost što više napredovala. Ako vi morate potrošiti energije na nekakvoj konferenciji, simpoziju, 80% vremena da se uopće pokopča šta netko podrazumijeva pod nekom riječju, propada stvar. Međutim, ako vi dolazite na tu konferenciju s već ujednačenim pojmovnikom, s ujednačenom terminologijom, svi će podrazumijevati istu stvar kad upotrebim taj termin koji nam je svima poznat i jednoznačno definiran i onda to sve glatko teče.

Dakle, ono što se, recimo, u Hrvatskoj odvija, a vjerujem da to kreće i u Bosni i Hercegovini, ne znam kako stvari stoje s Crnom Gorom, s tim umnažanjem terminologije, ali to je u stvari katastrofa, to je u stvari urušavanje znanstvenog sporazumijevanja, a time i napretka znanosti.

GLAS IZ PUBLIKE 3: Ja sam Dejan Milić, igrom slučaja predavač retorike na Pravnom fakultetu Univerziteta Union. Ja ču se truditi da se uklopim u svojih pola sata. Nadam se da mi nećete zameriti. Šalim se.

Pre svega, želim da kažem da mi je jako drago što sam bio prisutan juče i što sam i danas ovde i da na mene blagovorno deluje ovaj skup, naročito reči profesora Bugarskog, zato što, predrasudno gledano, dolazim iz invalidnog

jezičkog kraja jer sam rođen u Pirot i nadam se da će jedared da se vrnem tamo.

Slušam vas ovde i zaista, zaista sam oduševljen načinom na koji postavljate temu. Imam samo jedan jedini problem, pošto sam po struci pravnik. Problem je u tome što vi govorite, otvarate oči, ali nemate efikasne mehanizme za raščišćavanje nečeg što se pre svega zove jezički autogenocid. Reći će o čemu se radi.

Pretpostavljam da je mnogima ovde poznat slučaj Mila Medića². Profesor Čolović se borio protiv njega. To je lik koji je dao sebi za pravo da interpretira, odnosno da prepiše govor Stefana Nemanje. Onda je po moru srpskih škola taj govor Stefana Nemanje prihvaćen kao dogma. Pa kada ga je struka razobličila, onda je žena toga Mila Medića rekla: „Da, tačno, to nije Nemanjin govor, ali je to nemanjički govor napisan na najboljem tragu Stefana Nemanje.“

Još jedan primer koji je meni značajan da bih završio temu i pitao vas šta vi mislite o tome. Svojevremeno sam pročitao jedan tekst nekog čoveka, mogu da kažem njegovo ime zato što se on sam izlaže javnosti, zove se Ranko Pavlović³ i jedan je od kopredsedavajućih u Udruženju književnika Republike Srpske. Nikad čuo za čoveka nisam. Ima trinaest romana, trinaest zbirki pripovedaka, trinaest zbirki pesama i jednu dramu za decu. Dakle, to je što ima svakakvih pisanija, mnogo nagrada i on napiše tekst gde kaže: „Naš govor je zagađen tuđicama.“ Ja ne budem lenj, obratim mu se pismom i otud dobijem samo jednu rečenicu odgovora: „Gospodine Miliću, primio sam Vaše pismo“, što u prevodu znači – mali, ko te šiša, ne možeš mi ništa.

Radi se, dakle, o ljudima koje je poplava devedesetih godina kao mulj iznela na tržište i jezika i javnog nastupa koji, zahvaljujući svojim nedorečenostima, frustracijama, kompleksima, potrebom da napreduju u nacionalnoj hijerarhiji, nama poturaju svoje poluvrednosti kao opšta mesta i kao vrednosti. Ono što mene fascinira, u negativnom smislu, jeste činjenica da sam lično pričao sa studentima filološkog fakulteta i shvatio da oni veruju da nije Mile Medić autor Nemanjinog govora, nego sam Stefan Nemanja.

Šta vi, dakle, kao ljudi koji se pomalo donkihotovski borite protiv zamajavanja ovo malo preostale zdrave pameti u Srba, Hrvata, Bosanaca,

² Mile Medić (1933), nacionalistički pisac, autor lažnog "Zavještanja Stefana Nemanje" i član Udruženja književnika Srbije.

³ Ranko Pavlović (1943), srpski pisac iz Bosne i Hercegovine.

Crnogoraca, šta vi možete u vezi s tim delotvorno da uradite? Postoji li mogućnost da, na primer, napravite jedan regionalni časopis u kome ćete prozivati - bukvalno kao komunisti 1946. godine – neprijatelj srpskog naroda Ranko Pavlović laže da je naš jezik zagađen tuđicama, neprijatelj hrvatskog naroda izmišlja ovu reč itd.

Inače, bilo mi je simpatično kada je jedan Crnogorac pričao „šekira“ i „ižedi“. Za „šekiru“, „kišela“, „šedi“ ima nekoliko reči, ali za „ižedi“ ništa nema, osim „ižedi“. Onda on kaže „ižedosmo“, „ižede“, „iželica“.

KSENIJA RAKOČEVIĆ: Ima i „žaga“. Tako da, to je bilo dovoljno da uvedemo i to slovo.

GLAS IZ PUBLIKE 3 (nastavak): Izvinjavam se što sam možda bio malo dug.

Dakle, pitanje, da li vi možete da napravite jedan časopis, možda pamfletskog tipa, ne ni časopis, nego nekakve novine gde ćete bukvalno da signifikujete ljudе koji prave budale od ovog naroda?

Hvala vam što ste me saslušali.

IVAN ČOLOVIĆ: Evo, ja ću nešto reći o ovom slučaju Mile Medića i takozvanog „Zaveštanja Stefana Nemanje o jeziku“. On je publicista koji je napisao ne samo ovo zaveštanje Stefana Nemanje o jeziku, zaveštanje navodno koje je Stefan Nemanja uputio svome sinu Savi, upozoravajući ga da može da sve brige zaboravi, ali da je ključna briga – briga o jeziku, jer može i grad da se sruši i država da propadne, ali jezik mora da se čuva i to posebno od tuđica, pa kaže: „Ne dozvoli, čedo moje, da tuđa reč uđe u jezik tvoj.“ Taj Mile Medić je napisao i druga zaveštanja koja je pripisao Nemanji, o krvi, o zemlji, o kostima. Drugim rečima, kada se čitaju ta njegova zaveštanja, on ispada kao neki potomak Dimitrija Ljotića jer dosta liče ti njegovi tekstovi, listom pripisani Stefanu Nemanji, na Ljotića.

Sada dolazimo do ovoga, da su za ta zaveštanja mnogi ljudi - dakle, ne samo ja nego i drugi - javno govorili da su mistifikacije, da su to lažna zaveštanja, da je ta zaveštanja napisao Mile Medić. Ali, uprkos tome, godinama za slavu Svetog Simeuna Mirotočivog, kakvo je crkveno ime Stevana Nemanje, naći ćete u novinama tekstove o tome: "Evo, treba se ovog dana podsetiti i

zaveštanja Nemanjinog o jeziku, da treba da ga čuvamo." To je aktuelno i danas, a i pošto je to crkvena slava, često se prilikom tih slava čita to zaveštanje. Zašto?

Dakle, ne znam šta će biti i da li će biti takav časopis, ali ja mislim da mi zaista treba da govorimo i, evo, govorimo o tim stvarima i vi ste rekli da ste pročitali nešto što sam ja o tome napisao. Znači, radimo nešto što ima nekog efekta. Za mene je dovoljno ako ste vi rekli da ste pročitali i da znate da sam ja nešto o tome rekao već, šta ču više od toga.

Ali, šta je u stvari svrha i zašto tako dobro prolazi ovo zaveštanje Mileta Medića i zašto je on prihvaćen, iako ne samo da njegova žena u pogovoru u ovoj knjizi kaže da je to lepa zabuna koja pokazuje da njen Mile piše u tradiciji književnoj nemanjičkog stila itd? Time hoće da se kaže da briga o jeziku nije stvar nacionalizma, da to nije briga koja nastaje s nastankom nacija, da to nije briga kojom se u nacionalizmu štite neki simboli i konstruišu nacionalni identiteti, nego da je to nešto što postoji od kraja XI i početka XII veka jer ovo zaveštanje je navodno datirano s, recimo, 13. februarom 1200. godine. Znači, već 1200. godine postojali su rodoljubivi Srbi, i to lično Nemanja, koji su štitili baš taj naš nacionalni jezik od neprijatelja i od tuđica. Znači, nije to neka izmišljotina današnjeg vremena. To je ono naše odvajkada, kako se kaže, od pamtiveka. To je moj komentar.

GLAS IZ PUBLIKE 4: Dobro veče. Ja sam Mirjana Popović. Nekada sam završila filološki fakultet, ali ne radim u struci. Međutim, tema me jako zanima i prosto je prirodno moje interesovanje za nju. Hvala vam za večerašnju i sinoćnu diskusiju.

Htela bih da se vratim na nešto što je juče spomenuto, ali je brzo skinuto sa dnevnog reda jer su došle druge teme na red, a to je jedna vrsta uticaja na jezik koju bih ja nazvala uticajem iz inostranstva. Znači, pod tim podrazumevam strane uticaje, uticaje iz međunarodne zajednice, iz moćnih, hajde da kažem, uglavnom zapadnih centara, koji negde jezike u ovom regionu tretiraju kao stvar demokratije, kao stvar nemametanja ili odbijanja hegemonističkih, po njihovom mišljenju, uticaja nekog jezika ili bilo koje pojedinačne zemlje na drugu.

Onda, recimo, u mom poslu često se traži da se tekst koji je izvorno napisan na engleskom prevede na sve lokalne jezike, bosanski, crnogorski,

srpski i hrvatski, pri čemu neko ko možda radi crnogorski prevod, a zadužen je kroz organizaciju za područje Crne Gore iz Sarajeva, daje zapravo jednu sarajevsku varijantu koja je puna hrvatskih reči, a u suštini nije baš ni hrvatska, ako se udubite.

Znači, povezala bih to s onim delom koji je vaš kolega Nikola Vučić spomenuo i rekla bih da je idealna slika, savršen primer toga, recimo, medij N1 kao *CNN affiliate* i savršen primer tih monolitnih, čistih jezičkih varijanti u Bosni i Hercegovini vidite. Znači, tačno znate da li neko govori bosanski ili hrvatski ili srpski u toj jednoj Bosni i Hercegovini.

Takođe bih pitala – šta da radimo s tim uticajima? Kako se boriti protiv toga? Ja kao građanin znam kako će da reagujem na bilo kakvu nacionalističku ideologiju u jeziku ovde. Ako je to prema političkim elitama, znam koga će da kaznim. Kako? Svojim glasom na izborima. Ali, šta da radimo s ovim uticajima iz inostranstva i koji je tu lek?

Drugo pitanje, izvinjavam se ako je to negde objašnjeno, šta posle četvrte panel diskusije u Sarajevu? Šta je ideja ovog projekta? Koja je njegova vizija za dalje? Da li se razmišlja o nekom sledećem koraku posle svih uvida koje ste dobili tokom ovih diskusija?

Izvinjavam se što sam bila malo duža. Hvala.

VUK PERIŠIĆ: Mislim da takozvana međunarodna zajednica nema neki plan niti nešto tu forsira ili ne forsira, nego je jednostavno prihvatile činjenicu da se stvorila iluzija o četirima jezicima i pristala na nju da se niko ne iznervira. Ako već hoćete, evo vam četiri. Zašto ne? Na koncu, činjenica da se na N1 prepoznatljivo govore tri varijante je zapravo lijepa. Da čujete zvuk hrvatskog, pa čujete zvuk srpskog, pa bosanskog, to je simpatičan pluralizam. Nema potrebe da se traga za unifikacijom. Tragati za unifikacijom četiriju varijanti jednako je pogrešno kao inzistiranje na njihovoj različitosti.

SNJEŽANA KORDIĆ: Da, da.

Samo da podsjetim da je policentrični standardni jezik nešto suprotno od unifikacije jer je već u tom pojmu sadržano više centara, različite varijante. Prema tome, to baš isključuje bilo kakvo unificiranje. Svatko i dalje stalno govori svoju varijantu. To je kao što se odmah prepozna austrijski dnevnik na televiziji u Njemačkoj gdje ga povremeno uključuju. Znači, to je najnormalnija

stvar prepoznavati odakle dolazi govornik, po svim tim razlikama. Razlike postoje na svim razinama. To nije uopće nikakav problem.

Ono što je Vuk sjajno rekao, da međunarodnu zajednicu, naravno, boli briga: "Šta sad, takvi su, napravićemo taj ustupak, ali čemo zauzvrat dobiti od te države nešto drugo, nešto na ekonomskom planu." Mislim, meni su poznate razne situacije kada Hrvatska troši silne novce na ovakvu jezičnu propagandu u inozemstvu, u smislu – to je zaseban jezik pa i studij treba da bude potpuno odvojen i da nema nikakve veze sa studijem onoga što se proučava ili što dolazi iz Srbije itd. Doista, državni novci odlaze na te aktivnosti i mada djeluju iracionalno, one to nisu jer, opet se vraćam na ono što Ksenija kaže, novac stoji iza svega.

Prije možda tjedan dana pročitala sam na jednom vrlo čitanom hrvatskom portalu, tportalu, jedan članak o tome kako je Splitu potrebno proširiti aerodrom. To je sad ogroman projekat. Bio je natječaj, košta tristo osamdeset milijuna eura. Projekat je dodijeljen jednoj firmi koja je konkurirala. U stvari su dvije firme zajedno, jedna slovenska, jedna zagrebačka. Tisuću papira su oni predali u kojima su izložili kako će projekat izgledati i kako su došli do toga. Druga jedna firma, obe su hrvatske firme, oni su ponudli za jedan milion eura više i prihvaćeno je ovo što je kombinacija slovenske i hrvatske firme. Međutim, srušeno je. Zašto? Na tih preko tisuću stranica našli su četiri slovenske riječi.

Znači, obrazloženje je – po hrvatskom zakonu, tekstovi za projekte moraju biti na hrvatskom jeziku. Na tisuću stranica su našli nekoliko riječi na slovenskom i to je bilo dovoljno da se zaključi kako tekst nije na hrvatskom jeziku. I propada dodijela projekta ovoj firmi, kombinacija Hrvatska i Slovenija, i za milion eura više se dodijeljuje onoj firmi. Znači, košta ovo – "nije na hrvatskom jeziku".

IVAN ČOLOVIĆ: Ja bih dodao samo to da kad je reč o interesima nekog u inostranstvu, mi imamo četiri jezika, postoji interes kod izdavača jer ja sam u raznim prilikama bio suočen s tim da ako hoću da kupim autorsko pravo da bih preveo neku knjigu iz lingvistike ili druge oblasti sa stranog jezika, nemačkog, francuskog, engleskog, na naš jezik, moram da tražim da to bude pravo i za druge jezike. Znači, moram da platim trostruko ako hoću da se obezbedim da pre mene ili zajedno sa mnom neki izdavač u Hrvatskoj ili u Bosni i Hercegovini,

a sada i u Crnoj Gori ne objavi tu knjigu. Jer ja neću da objavljujem prevode knjiga koje su već prevedene i objavljene u Hrvatskoj i Bosni. Ali, strani izdavač ima i te kako interesa. Jer on onda vama nameće da platite. Tako da to nije tako bezazlena politika. Onda ćete, naravno, naći Orhana Pamuka na bosanskom i na hrvatskom, tako što će neko staviti onaj, kako se zove taj sistem u kompjuteru za automatsko prevođenje, i onda ćete dobiti u bosanskom izdanju rečenicu u kojoj na primer piše: „Pred hotelom je stajao jedan krupan uparađen golman.“ Onda sad vi kažete – „otkud golman pred hotelom“ i posle shvatite o čemu se radi. Automatski prevod reči „vratar“ s hrvatskog na srpskom daje reč „golman“. Tako da ta mala stvar skupo košta.

GLAS IZ PUBLIKE 5: Dobro veče. Ja sam Milena Podolšak.

Izvinjavam se što ću opet malo da vratim na debatu o engleskom jeziku. Htela bih samo da napomenem da mislim da je juče bio neki komentar o tome kako oni koji propagiraju nacionalistički pristup jeziku često imaju iste argumente kao neko ko propagira, na primer, da je to sve srpskohrvatski i nije usmeren samo na nacionalno.

Samo bih htela da primetim da, gospodine Perišiću, imate isti argument koji sam ja čula od Milke Canić⁴. Ne znam da li znate ko je ona? Ona je supervizor „Slagalice“, vrlo popularnog kviza na RTS-u, mada mislim da nije više, u stvari. Gostovala je u jednoj emisiji pre desetak godina na B92 u kojoj se pričalo upravo o jeziku i o tome da li je srpski odvojen od hrvatskog. Njen zaključak je bio da uopšte ne treba da razmišljamo o toj problematici, iako je ona, na primer, veliki preskriptivista, iznela je neke vrlo, vrlo jake argumente za preskriptivizam u jeziku i o tome kako jezik propada i ne negujemo ga itd. Ona je upravo rekla da nema potrebe da brinemo o tome zato što ćemo svi govoriti engleski... na kraju. Tako da, to je nekako isti argument.

Moje mišljenje je, na primer, da to malo doprinosi toj paranoji protiv engleskog jezika koja baš ne pomaže u argumentovanom razgovoru o tome kakva će da bude naša jezička politika u ovom regionu, da se tako izrazim.

Čuli smo, mislim, malo lingvističkiji argument od Snježane Kordić, ali da li bi mogli i drugi učesnici da to prokomentarišu? Dakle, da li mi jesmo u opasnosti od engleskog jezika? Kakve to uopšte veze ima s ovom čitavom

⁴ Milka Canić (1944-2016) bila je srpska lektorka i supervizorka, tj. stručna konsultantkinja popularnog kviza TV-Slagalica.

pričom o našoj jezičkoj situaciji ovde? Dakle, moje konkretno pitanje je – da li je takav argument uopšte koristan u čitavoj ovoj diskusiji? Hvala.

VUK PERIŠIĆ: Pazite, to je sada teško reći da li je neki argument koristan ili ne. Argument govori sam za sebe, pa ako mislite da nije koristan, argumentirajte zašto nije koristan. Da li je relevantan? Pa, meni je zabavan. Jer ako su se nacionalisti kod nas toliko potrudili da uspostave svoje zasebne jezike, a da u međuvremenu svijet ide drugim tokom i da će ostati na cijedilu jednoga dana s tim pothvatima, to mene zabavlja. Osim toga, nacionalizam uvijek radi na svom samouništenju. On radi i na uništenju jezika, na uništenju ekonomije, na uništenju društva, on je proces, imate klasičan primer, najveći nacionalizam svih vremena, njemački nacizam, završio je u ruševinama. Kod nas taj proces ide sporije i te ruševine nisu tako fizičke, nego su mentalne, intelektualne i moralne, ali on ima u sebi čip samouništenja. Na koncu, ova društva jesu uništена. Uništeni su jezici, sve je uništeno. To je ironija nationalističke subbine.

GLAS IZ PUBLIKE 5 (nastavak): Ja se potpuno slažem s tim, ali ja bih više volela da jedna druga stvarnost, a to je ova naša raznovrsna stvarnost, koja bi trebalo da bude tolerantnija i manje nacionalistički motivisana, to opovrgne, a ne navodna činjenica da ćemo svi da propričamo engleski.

VUK PERIŠIĆ: To nije činjenica, to je prepostavka. Zato možemo pratiti trendove. Teško je rukovati kompjuterom ako ne znate neke osnove engleskog. Hoće li se to razvijati dalje u tom pravcu? Moć Sjedinjenih Država svakako doprinosi, pošto se тамо govori engleski. Kako će se situacija razvijati ne znamo, ali možemo pratiti neke trendove i na osnovu toga prepostavljati. Ja nisam rekao – biće tako. Rekao sam da je mogućnost da će to da se možda tako dogodi, što mi nećemo ni biti u prilici da doživimo. Ali, za kontekst našeg razgovora o našem jeziku ili našim jezicima, važan je zapravo taj provincijalni autizam koji oni gaje, jer ne uzimaju u obzir neke svetske procese. To je bila poanta onoga što sam htio reći u vezi s engleskim.

GLAS IZ PUBLIKE 5 (nastavak): Sada ste me inspirisali pa bih samo još da prokomentarišem da ako se zaista i dogodi ta prepostavka da preuzmem

engleski, da propričamo engleski, mislim da bismo se mi ovde posvađali oko toga ko priča bolju varijantu engleskog, da li je to srpski engleski ili hrvatski engleski i da bismo ponovo ušli u čitavu tu papazjaniju.

VUK PERIŠIĆ: Za sad nemamo taj problem.

RANKO BUGARSKI: Mogu li ja samo da dodam kratko?

Nije rečeno da ćemo svi da propričamo engleski. Širenje engleskog po svetu ne znači da će nestati drugi jezici. Engleski se širi i širiće se kao eventualno univerzalni drugi jezik. On neće ukinuti potrebu za postojanjem ostalih jezika. Mislim, to su neka preterivanja koja, čini mi se, nemaju nikakvu osnovu u stvarnosti. Engleski će uticati sve više na druge jezike u nekim domenima. Evo, pomenuti su kompjuteri a, naravno, ima mnogo drugih domena. On će donekle u nekim oblastima, u terminologijama pre svega, prožeti druge jezike, ali ne može biti govora o tome da će ljudi napustiti svoj maternji jezik i svi početi da pričaju engleski, kako vi kažete.

GLAS IZ PUBLIKE 5 (nastavak): Ja to ne tvrdim, ali to je bio argument.

RANKO BUGARSKI: Pa, ne znam čiji argument. Mislim, to nije argument. To je jedna katastrofična vizija neobaveštenih ljudi. Ja ne vidim nikakav argument u tome.

GLAS IZ PUBLIKE 6: Mogu li ja da se obratim? Ja sam Jasminka Petrović, pisac za decu i mlade.

Da vam, evo, osvetlim i jedan ugao koji možda vama nije toliko blizak. Kao pisac gostujem često i u regionu i po Evropi, tamo gde se uči ovaj naš zajednički maternji jezik. I u celoj Evropi, izuzev Austrije, on je podeljen prema državama. U Srbiji se govori srpski, u Hrvatskoj hrvatski. Jedino se u Austriji on zove "naš jezik" tako da je odluka austrijske vlade da na vratima učionica piše upravo to - "naš jezik".

SNJEŽANA KORDIĆ: Samo da kažem – to nije točno. Dakle, nije točno da je u Evropi jezik podjeljen po državama, osim Austrije. To nije točno. Uzmite

primjer Belgije, uzmite primjer Irske, Švicarske. Dakle, to nije točno. Isto tako, Austrija u Ustavu ima službeni jezik i to nije „naš jezik“, nego njemački jezik.

GLAS IZ PUBLIKE 6 (nastavak): Ne, ne, možda me niste razumeli. Znači, to su ljudi u dijaspori, ljudi koji su došli s teritorije, ja se izvinjavam, nisam bila precizna, ljudi koji su došli, naselili se s teritorije ex-Jugoslavije i sad roditelji te dece koja su poreklom, izvinite, iz ex-Jugoslavije, iz sadašnjih država, žele da održe kontakt s maticom. Znači, u okviru škola postoje ili u okviru crkvi ili već gde god programi, uči se maternji jezik, osim u Austriji gde postoji učionica i u okviru škola gde je austrijska vlada rekla, znači za decu sa teritorije eks-Jugoslavije, da će oni učiti "naš jezik" pa to tako i piše na učionicama latinicom i cirilicom. Šta to znači? Nastavnica je, recimo, iz Hrvatske, a deca su potpuno mešana i to funkcioniše. To su prihvatili i roditelji. Meni je to bilo zanimljivo. Znači, kada neki autoritet njima kaže – ili će biti ovako ili nećete učiti, svi su složni i potpuno se poštujte da li se kaže „šargarepa“ ili „mrkva“, sve je u redu i svi se razumeju. Meni je to bilo jako zanimljivo, znači da postoji mesto gde se uči "naš jezik".

Jedna anegdota. Nedavno sam bila u Istri i bibliotekarka je insistirala da ja govorim ekavicom jer deca u Hrvatskoj nemaju mogućnost da čuju živu reč iz Srbije. U jednom trenutku sam ja rekla: "Ko od vas živi s bakom i dekom?" Odjednom je bio potpuni muk, vidim da me deca zapanjeno gledaju, nisam shvatila o čemu se radi. Onda je utekla bibliotekarka jer „deka“ je na hrvatskom „ćebe“. Onda je bilo moje pitanje – ko živi s bakom i čebetom? To je izazvalo veliki smeh, ali opet kod dece je sve to mnogo lakše i jednostvije, oni nisu opterećeni tim političkim kategorijama kao mi odrasli i na kraju se to sve jako dobro razrešava.

Nemam pitanje. Samo želim da se zahvalim Udruženju „Krokodil“ i svima vama jer dok ste govorili meni je nekako sve vreme bilo u glavi – okej, nisam luda, u redu je sve sa mnom. Jer nekad mi se zaista desi kada sam sama ispred televizora ili okružena ljudima koji razmišljaju drugačije da se pitam da li sam ja normalna jer je mnogo toga nelogičnog u spoljnom svetu. Hvala.

GLAS IZ PUBLIKE 7: Dobro veče svima. Ja sam Marija Milovanović, diplomac filološkog i fakulteta dramskih umetnosti.

Ja sam htela da pitam bilo koga od vas ko bude želeo da odgovori ili uopšte znao za to. Pre nekoliko godina čitala sam na internetu, tako da ne znam kolika je uopšte tačnost tog podatka, da je nakon raspada Jugoslavije 70% katedri za srpskohrvatski jezik u inostranstvu postalo katedra hrvatskog jezika. Onda se postavilo pitanje u tom tekstu – koliko je to zapravo iz tog domena akademske saradnje prešlo u političku borbu, koliko se države bore za katedre u inostranstvu? Ja sam, inače, na filološkom slušala korejski jezik kao izborni i naš profesor je bio Korejac koji je doktorirao u Seulu i, sećam se, ja sam razgovarala sa njim, on je rekao da je to tada bila najveća katedra za srpskohrvatski jezik van eks-Jugoslavije sada, odnosno tada Jugoslavije. On je rekao da je on doktorirao srpskohrvatski jezik, mislim, u oblasti srpskohrvatskog jezika, a da su sadašnji studenti u Seulu u velikoj zabuni što se tiče situacije ovde.

Sada mene zanima kako vi na to gledate. Kolika je šteta s te strane, iz te perspektive? Jer, mi kada gledamo ovde i kada se smejemo na sve ove izmišljenice i tako to, mi prosto imamo već izgrađen određeni stav o ovoj problematici. Ali, šta da rade, recimo, studenti koji u Koreji žele da se bave jugoslovenskim jezikom? Jer i oni zapravo imaju veliki problem s pseudolingvistikom. Mislim, oni imaju drugačiji stav prema tome nego mi ovde.

SNJEŽANA KORDIĆ: Nije točno da je 70% nekadašnjih katedri za srpskohrvatski jezik prešlo sad samo na hrvatski ili samo na srpski ili samo na bosanski ili crnogorski. Naime, šta se dogodilo već od početka devedesetih godina? Jednostavno, i dalje su ostale te katedre koje su preživjele. Dakle, masovno se slavistika smanjila u svijetu, kompletna slavistika. Prvi njen dio koji je žrtvovan u ekonomskoj situaciji koja je išla za time da se prirodnim znanostima daje više težine nego društvenima uvjek je bila južna slavistika. Zbog više razloga. Jedan je to što smo najmanji, naravno. Uvijek je ljudima u interesu učiti veći jezik, iz razumljivih razloga. Plus, dobrodošla je onda ova sva konfuzija koja je napravljena. Je li to jedan jezik? Ili su četiri jezika? I onda, kako ga zvati i tako dalje.

Dakle, one katedre koje su uopće preživjele i dalje u stvari podučavaju kompletну ovu cjelinu, ali je masovno izmijenjen naziv te cjeline. Nekad je naziv bio srpskohrvatski, danas je to rijetkost i najčešći slučaj je da u stvari navode

komponente sa crticom srpski/hrvatski/bosanski i sad pomalo ponegdje, samo u glavnim gradovima dolazi malo i crnogorski u to.

Generalno, to jest studij koji se ne može skoro nigdje studirati sam. Dakle, ako će čovjek studirati, upiše kompletну slavistiku i prvo mora svakako studirati ruski, bez ruskog ne ide nikako, a tek onda može eventualno još ovo. A plus mislim da skoro nigdje nije moguće isto studirati samo slavistiku, nego se i ona onda kombinira bilo s anglistikom, bilo s romanistikom, bilo s kineskim jezikom jer to je perspektiva itd.

Znači, situacija je takva da je potpuno drugi pogled na naš jezik iz perspektive negdje u svijetu. To je jedan mali, mali jezik i da li je jedan ili ih je više i kako ga zvati i, na kraju konca, nije to sad ni bitno jer mogu putovati u druge slavenske zemlje. Mislim, niste svjesni možda toga, jer mladi ste vrlo, da je ovaj jezik među slavenskim jezicima imao određeni monopol do devedesetih godina, utoliko što država Jugoslavija nije pripadala ni Istočnom ni Zapadnom bloku, tako da su profesori iz inozemstva, sa zapada, mogli slobodno bez vize dolaziti u Jugoslaviju kad studiraju slavenski jezik ili kad ga usavršavaju, dok nisu mogli putovati u druge slavenske zemlje jer su bile u Istočnom bloku. Zbog toga su ma skoro svi profesori starije generacije, u vrijeme kada sam ja devedesetih godina došla u Njemačku, super znali naš jezik.

Međutim, onda je došlo do ove situacije da je devedesetih pala ta željezna zavjesa, da se Istočni blok otvorio i da su profesori slavistike mogli iz Njemačke slobodno putovati u druge slavenske zemlje. Te slavenske zemlje su veće. Imaju više stanovnika. Prešlo se odmah na poljski jezik, masovno. Polonistika je bila u trendu. Onda ukrajinski. Sve je to doprinijelo da je situacija s ovim našim jezikom postala još gora. Čak i da nismo mi dodali sve ove velike probleme, situacija ne bi bila sjajna. A mi smo itekako utjecali da ona postane još gora. Na primjer, Hrvatska je čak slala ljudе, ambasadore, čak je i nekadašnji predsjednik išao i govorio npr. u Danskoj: "Morate odijeliti studije hrvatskog od studija srpskog!" Dakle, to su bili pritisci na koje se na zapadu gleda s jednom nelagodom i ljudi su reagirali: "Ma šta me briga onda za vas, ukinuću sve lijepo i bavit se poljskim jezikom jer ionako je veći..."

Dakle, takva je otprilike situacija u inozemstvu.

BOBAN ARSENIJEVIĆ: Mislim da znam o kojim tekstovima se radi. Bilo je više tekstova u „Blicu“, pa onda u „24 časa“ itd. Tekst je urađen na osnovu

intervjua sa jednom od naših srpskih lektorki u inostranstvu. Podatak je u stvari bio da su na 70% tih departmana ili katedri za bosanski, hrvatski, srpski, crnogorski, srpskohrvatski, kako god ih zvali, lektori iz Hrvatske.

SNJEŽANA KORDIĆ: To je sasvim druga priča. To je točno. To je moglo biti.

BOBAN ARSENIJEVIĆ: Hrvatska ulaže jako puno novca u to. Ona šalje svoje lektore. U Srbiji ne postoji nikakva politika. Kad sam ja radio kao lektor, nikad nisam primio dinar iz Srbije, samo sam bio plaćen u zemlji u kojoj sam živeo, dok je u isto vreme Hrvatska nudila da šalje lektora, celokupnu biblioteku, kompjutersku učionicu i lektor bi dobijao i hrvatsku i lokalnu platu.

Dakle, to je razlika u politikama, ali čisto bih se pozvao na jučerašnji razgovor, s obzirom da je to u stvari naš jezik koji su nam ukrali Hrvati, oni plaćaju promociju našeg jezika.

VUK PERIŠIĆ: Tu postoji jedna anegdota u vezi sa slovenskim. Kako je u Kraljevini Jugoslaviji vođena unitaristička politika pa je bila ambicija da se i slovenski potisne zarad srpskoga, tako je Anton Korošec, slovenski politički prvak, rekao: "Može, kad uverite Hrvate da govore isti jezik kao i vi, onda ćemo i mi pristati da se odreknemo slovenskog."

GLAS IZ PUBLIKE 8: Ja sam Siniša Obrenić.

Juče je neko od vas spomenuo, sad sam zaboravio tačno ko, da je termin „region“ za područje bivše Jugoslavije problematičan. Voleo bih da znam zašto je problematičan. Koji bismo drugi termin koristili onda? Mislim, nisam samo čuo ovde, nego sam čuo i od drugih ljudi u medijima koji izbegavaju to da koriste, odnosno kažu da nije odgovarajući, ali nisam čuo zašto nije baš odgovarajući.

SNJEŽANA KORDIĆ: Koliko se ja sjećam, na ovoj debati ni jučer ni danas to uopće nije spomenuto. Je li tako?

VUK PERIŠIĆ: Mislim da je neki od učesnika spomenuo riječ „region“ pa je rekao da ne voli tu riječ.

RANKO BUGARSKI: Da, ja sam upotrebio termin „region“ i rekao sam da ne volim osobito tu reč. Je l' o tome govorite?

GLAS IZ PUBLIKE 8 (nastavak): Da, da, ali niste jedini. Ima ljudi koji inače pominju da to nije odgovarajuća ta reč.

RANKO BUGARSKI: Ne znam šta su drugi rekli, ali znam da sam ja rekao da je „region“ jedna od reči koje baš ne volim. To sam ja rekao. Šta je stajalo iza toga? Mislim da nije teško zaključiti. „Jugoslavija“ je meni bliži termin i pojам nego „region“ danas. To je moj lični stav, naravno.

VUK PERIŠIĆ: To je pitanje licemjerja. To je kao kada kažete za seks – „ona stvar“, jer ste pristojni, pa pošto je „Jugoslavija“ postala stidna riječ, onda je „region“ nekakav...

BOBAN ARSENIJEVIĆ: ...eufemizam.

SNJEŽANA KORDIĆ: Ali, samo trenutak. Kako ćete reći "sve države u regionu"? Ne možemo reći – "sve države u Jugoslaviji". Je li tako?

VUK PERIŠIĆ: Možemo reći – "jugoslavenske države".

SNJEŽANA KORDIĆ: One nisu "jugoslavenske države". One su države tu sad bez Jugoslavije.

VUK PERIŠIĆ: Dobro, ali je ostao isti taj okvir, kad se pogleda mapa vide se obrisi.

SNJEŽANA KORDIĆ: Dakle, ja misim da sve riječi su u redu. To je sad ono što je Vuk jučer rekao – neka cvjeta tisuću cvjetova. Prema tome, zašto ne bi bio i „region“ kome treba, zašto ne bi bila „Jugoslavija“ kome treba?

VUK PERIŠIĆ: Može „region“, ali znamo svi da je licemjeran, a čak u Hrvatskoj i to licemjerje se proganja i još se „region“, koji je u stvari „regija“ na

hrvatskom, jer tu postoji dilema da li je „region“ ili „regija“, i tu je nastao problem. Pa se „region“ izgovara ironično jer to je srpska opet ambicija da ne znam šta. Uglavnom, „regija“, kao pojam kad se koristi u tom kontekstu, je jednako ozloglašena postala kao i „Jugoslavija“. Kako ćemo to nazivati? Ne znam. Možemo, mislim, doista kako želimo, samo, gospodin Bugarski je ispravno reagirao kada je rekao da ga ne voli, upravo zbog licemjerja, da se ne bi slučajno spomenula Jugoslavija jer će se, evo, obnoviti ako je spomenemo.

GLAS IZ PUBLIKE 8 (nastavak): Ako mogu da postavim još jedno pitanje. Zamolio bih da mi približite kako funkcionišu neki drugi policentrični jezici na koje mi možemo da se ugledamo i ako možete da mi pomognete da sačinim neku viziju kako bi to stanje moglo da se primeni kod nas, da se izade iz ove šizofrene situacije sa četiri jezika, zato što se polako ta situacija kreće ka haosu. Ja sam inače i član nacionalnog saveta jedne nacionalne manjine i predsednik odbora za službenu upotrebu tog jezika, pa se sticajem okolnosti susrećem na međusobnim sastancima sa problematikom u Srbiji službene upotrebe pa i obrazovanja na hrvatskom, bošnjačkom jeziku, naravno na srpskom, osim toga, na bunjevačkom govoru a polako se pojavljuje i pitanje crnogorskog jezika. To će, naravno, dovesti do jednog haosa, što ja kao građanin Srbije jednostavno moram da spomenem, iako kao predstavnik jedne druge nacionalne manjine možda neću biti baš popularan zbog toga. Ako mi možete pomoći da formiram tu sliku kako bismo mi mogli doći do jednog stanja reda u sistemu.

SNJEŽANA KORDIĆ: Sve je jučer već rečeno. Ja onda predlažem da vi jednostavno pogledate na internetu, ima o tome masa zapisa, ima i mojih puno radova na internetu, a plus i Udruženje „Krokodil“ će sve materijale s konferencije, pa i transkript ovoga što govorimo, staviti na svoj sajt. Tako da svatko tko želi može pogledati to, da sad ne ponavljamo, nema smisla.

GLAS IZ PUBLIKE 9: Ja sam Aleksandra Sekulić. Nažalost, nisam mogla da prisustvujem celom toku ovog zanimljivog događaja tokom ova dva dana. Evo, uključila sam se u ovaj razgovor s publikom.

Samo bih malo pomogla oko ovog pitanja regionala. Radim u Centru za kulturnu dekontaminaciju i jako puno smo se bavili upravo skrivanjem Jugoslavije iza pojma „region“. Ja bih podsetila na ono što mi često zaboravimo,

da „region“ kod nas nije neophodno uvek samo eufemizam, da kažem, za tu strašnu Jugoslaviju. On je imao razna značenja.

Igrom slučaja, radila sam i na jednom projektu koji se tako zavodljivo i zvao – „videografija regionala“ jer se svake godine ponovo definisao region, i to uglavnom po finansiranju evropskih projekata, odnosno po *follow the money* principu se on definisao ili kao zapadni Balkan, jugoistočna Evropa, obuhvatao nekad Bugarsku, Rumuniju, nekada skroz do Italije, nekada bi bila Slovenija, Albanija. To se tokom deset godina jako interesantno pokazivalo na toj mapi projekta koju smo mi pokušavali da rekonstruišemo, kako se menja značenje reči „region“ i šta ona sve podrazumeva. Sva ta fluktuacija značenja nas je dovela u stvari do toga da smo, eto, imali nekoliko referentnih izložbi za nas i naš rad. Uglavnom je u savremenoj umetnosti bila najjača diskusija o tome, u institucionalnoj kritici pre svega.

Šta vi mislite o terminu post-jugoslovenski prostor? Pitam iz profesionalnih razloga jer ga mi jako često koristimo. Termin "region" uvek može da sklizne u mnogo širi balkanski i zapadnobalkanski, jugoistočnoevropski region. Da li postjugoslovenski prostor, po vama, može da na neki način ne preti toliko da će rekonstruisati Jugoslaviju jer obuhvata taj nekada zajednički jugoslovenski prostor? On se već na neki način normirao. Mi ga već koristimo toliko da... Šta on podrazumeva, da li on sadrži tu smrt, da li treba da ga izbegavamo ili šta u međuvremenu da koristimo?

RANKO BUGARSKI: Ja bih samo rekao da tu i u postjugoslovenskom ostaje Jugoslavija kao ime, a ovo post je... Još je interesantnije za mene što se uporno govori „bivša Jugoslavija“. Ne kaže se "bivša Austrougarska" ili "bivše Otomansko carstvo", nego se kaže "bivša Jugoslavija". Implicitno, to znači da Jugoslavija i dalje postoji, da postoji bivša ali postoji i sadašnja Jugoslavija. Tako da je to potajno priznavanje da mi i dalje živimo u Jugoslaviji, ali ne u bivšoj nego u sadašnjoj. A ovaj vaš predlog kao da ide u tom pravcu.

GLAS IZ PUBLIKE 10: Dobro veče. Ja sam Stipe Skočen. Igrom slučaja, odrastao sam u Beogradu, sada sam na relaciji Beograd-Osijek.

Za mene nikada neće biti problem da shvatim da postoje dva standarda ili više standarda, pardon, kako se govori gde. Mislim da se mi jako dobro razumemo i s jedne i s druge i s treće strane, četvrte, pete, ne znam ni ja već

koliko ih ima. Samo bih vas jednom zamolio da pokušate da nam objasnite da li postoji mogućnost da se ljudi malo više obrazuju, u smislu kad govorimo da je nečija reč, da zapravo to nije ničija reč.

Recimo „hiljada“. Konkretno gospodin Vuk Perišić je pomenuo juče da je to reč grčkog porekla, pa se govorila čak i u Srbiji i u Hrvatskoj u više varijanti – „iljada“ i „hiljada“. Igrom slučaja, imam prijatelja iz Rijeke čiji tata uvek govorи „iljada“ iako je Hrvat, , pa ja u šali kažem da je on pred-Vukov, zato što je Vuk uveo „h“ u srpski jezik. Mislim, to su samo naše interne šale.

Ali, zanima me – da li mi možemo doživljavati reči iz ovih naših jezika kao tuđice ili kao naše reči? Mislim da su to ipak većinom naše reči jer, zaboga, većina tih reči oko kojih se i sporimo potiču iz kultura s kojima su i Srbi i Hrvati i Bošnjaci i Crnogorci i svi dolazili u susret. Samo toliko. Hvala.

RANKO BUGARSKI: Ja bih rekao da te tzv. tuđice, kada postanu dovoljno odomaćene, više nisu tuđice nego su deo leksikona našeg jezika. Isto kao što strani jezici, to je rekao svojevremeno vrlo skraćeno i vrlo efektno Dubravko Škiljan, sada nažalost pokojni – „strani jezici, kad jednom njima ovladamo, postaju naši“. Mislim da je to misao koja vredi da se uzme ozbiljno i da se razmišlja o tome, a ne o stereotipima kao što su „naše reči“ i „strane reči“. Šta je uopšte strana reč? Ako je odomaćena, ona više nije strana reč.

Uzmite već više puta navođen primer turcizama. Jesu li to sad strane reči u srpskom jeziku? Vi ne možete da govorite o najobičnijim stvarima, počev od nekih jela do predmeta iz vaše najbliže okoline, obuće, odeće, osnovnog alata, ne možete da govorite srpski uopšte u svim tim domenima bez tih tzv. turcizama, a ogromna većina govornika srpskog jezika i ne zna da su mnoge od reči koje koriste turcizmi. Lako je za „aga“, „avlja“ itd, ali za „peškire“, „čaršave“, „jastuke“ itd. Ljudi ne znaju da su to turcizmi.

Prema tome, to je vrlo uslovna podela na naše i strane reči, tuđice, pogotovo ako ih zovete tuđice. To više nije termin, to je vrednosni sud.

GLAS IZ PUBLIKE 10 (nastavak): Recimo, mene je zaprepastilo kada mi je jedan prijatelj rekao: "A zašto ne koristiš reč 'farba'? Zašto koristiš 'boja'? Pa ni „farba“ ni „boja“ nisu slovenske reči. *Die Farbe* je, naravno, nemačka dok je „boja“, kana nekadašnja, nešto čime se bojalo, zapravo opet turska reč. Ali, kažem, odomaćene su u našem jeziku. Međutim, ovi naši jezički puritanci s

kojima smo stalno suočeni govore kako su to... Ili, recimo, šta mi jako smeta? „Suživot“ i „saživot“ mislim da isto znače. Ali ako govorite čistim srpskim, vi ne možete reći „suživot“ nego „saživot“. Mislim, to su takve gluposti kojima su ljudi izloženi. Ima još takvih primera. Ovo s „dekom“ je simpatično, ali ima slučajeva gde se insistira na razlikama koje su potpuno, potpuno nepotrebne. Hvala.

GLAS IZ PUBLIKE 11: Dobro veče. Ja sam Milinović Nemanja, jezički kouč i predavač srpskog i hrvatskog, odnosno srpskohrvatskog, kao stranog i takođe predavač engleskog i italijanskog. U principu, srpskohrvatski ili BCS uglavnom predajem stranim studentima koji iz istraživačkih ili poslovnih razloga dolaze u naš region i oni od početka znaju da li će dolaziti u Zagreb ili će ići na studije na neki od hrvatskih univerziteta ili uče naš jezik u nameri da bi došli u Beograd. Naravno, mnogi od njih podležu tome da moraju polagati ispite, dakle, sertifikovane državne ispite koje u Beogradu rade Filološki fakultet u Beogradu i Kolarčev narodni univerzitet i prepostavljam da u Zagrebu takođe postoji institucija koja se bavi, između ostalog, standardizacijom i potom merenjem tih rezultata i onda se tu zna što je dozvoljeno a što ne bi smelo biti dozvoljeno po novoj standardizaciji.

Vi ste dali, profesorka Kordić, primer čitavog jednog tendera koji je propao samo zato što je verovatno neki prevodilac napravio omašku koja se može dogoditi verovatno i meni u mojim predavanjima s učenicima ili kada sam prilagođavao tekstove za Hrvatsku i Bosnu pa kod reči „sjeći“ naprsto previdim da nije „seći“. Tu je onda odgovornost prevodioca. Ili, recimo, u ovom slučaju, jezičkog kouča. Ali, kada se dođe do te situacije, nije li, lingvistički govoreći, to neka vrsta kontradiktornosti? Jer smo upravo mi, kao lingvisti, ili predavači jezika, dužni da znamo da li je to srpskohrvatski ili BCS. To koristim zato što je to izraz koji je upotrebila profesorka s Berklija Ronel Aleksander⁵ i, po mom mišljenju, jedan od najobjektivnijih naučnih pristupa za studente osnovnih studija i našeg jezičkog i kulturnoškog stanja.

Ali, ono što je meni ipak važnije, ne zbog toga kakav će se servis obaviti prema klijentu nego zbog profesionalne i etičke odgovornosti prema našoj struci, jeste to pitanje: nije li to neka vrsta kontradiktornosti, u smislu da mi

⁵ Ronel Aleksander, *Ronelle Alexander*, profesorka slovenskih jezika i književnosti na odseku za slavistiku kalifornijskog Univerziteta Berkli.

razumemo da je to srpskohrvatski, jedan policentrični jezik s centrima u Zagrebu i s ove strane u Beogradu i Novom Sadu? Ali s druge strane, mi moramo biti vrlo pažljivi kada je reč o nekim izrazima koji nekoga mogu koštati studijskog boravka ili pak posla itd. To je prosto nešto što sam u poslednje tri godine, baveći se intenzivno samo ovim poslom, o iskustvu svoje prakse primetio i zaključio da i sâm imam problem jer kada držim te časove moram voditi računa da ne „primetim“ nego „zamjetim“ itd, jer onda njihovi supružnici mogu da čuju pa da kažu: "Pa to nije hrvatski, to je nešto drugo." Toliko.

SNJEŽANA KORDIĆ: Krasno ste sve to opisali. To je točno.

Zanimljivo je da, međutim, za sve policentrične jezike u inozemstvu ne postoje odvojene nastave. Dakle, u Sorboni vi možete studirati engleski jezik ili... U stvari, čak je i profesor sa Sorbone Paul-Louis Thomas⁶, argumentirao u svome članku, pišući o našoj situaciji, kako je to, je li, jedan policentrični jezik. I rekao je: „Kad mi podučavamo ove druge jezike koji imaju milijune svojih govornika, mi u stvari podučavamo jednu njihovu verziju“, ali, kaže, „studenti mogu razgovarati na toj verziji i s govornicima ovih drugih verzija i znaju čitati tekstove od svuda“. Znači, podučava se, u principu, samo jedna verzija, a onda nastane ovaj problem o kojem ste vi govorili.

U redu. Krasno. Vrijeme je isteklo a razgovor se može nastaviti i poslije, privatno ko hoće.

Ja bih se sad zahvalila svim sudionicima. Zahvalila bih se jako i vama koji ste i te kako i jučer i danas sa svojim zanimljivim raznovrsnim pitanjima doprinjeli da osvjetlimo sve to i obuhvatno i nekako dinamično, iz raznih kutova. Hvala vam puno.

Hvala puno organizatoru iz „Krokodila“.

Nadam se da je sve ovo skupa obogatilo ne samo nas, jer meni je bilo strašno lijepo i strašno zanimljivo, moram reći da sam jako uživala čitavo vrijeme i danas i jučer, nego se nadam da je i vama bilo ugodno i lijepo. Doviđenja.

(Kraj tonskog snimka.)

⁶ Pol-Luj Toma, *Paul-Louis Thomas*, profesor univerziteta Sorbona na odseku za BHSC jezik i književnost